

UDK 347.67(497.5 Dubrovnik“13/14“

94(497.5 Dubrovnik“13/14“(093.4)

Primljeno: 25. 9. 2013.

Prihvaćeno: 2. 6. 2014.

Izvorni znanstveni rad

Baranke u Dubrovniku: Matična komuna u izjavama njihove posljednje volje (XIV. – XV. stoljeće)

Savo Marković

Barska plovidba

Obala 13. jula bb

85000 Bar

Crna Gora

E-adresa: markovics@t-com.me

Razmatra se nekoliko testamenata iz Državnoga arhiva u Dubrovniku, koje su u tome gradu koncem XIV. i u prvoj polovini XV. stoljeća dale sastaviti njegove stanovnice, rođenjem Baranke. Na osnovi analize ove neobjavljene egzemplarne građe ukazuje se na povezanost oporučiteljica s komunom iz koje su potjecale, o kojoj u izjavama svoje posljednje volje pružaju mnoštvo podataka važnih za društvenu povijest toga razdoblja.

Ključne riječi: testament, legat, miraz, Dubrovnik, Bar, društvena povijest

Uvod

Dubrovnik je dosegnutom razinom svojega društvenog razvoja, privrednim i kulturnim dometima te civilizacijskom usmjerenošću neprestano privlačio useljenike sa svih strana, posebno s južnojadranskoga područja. Iz toga smjera pristizanjem u grad, osim Kotorana, isticali su se Barani, koji se u dubrovačkim arhivskim izvorima bilježe od ranih vremena. Učestalost njihove prisutnosti u Dubrovniku intenzivnije se svjedoči ustaljenjem notarske službe odnosno sačuvanim ispravama od XIII. stoljeća. Barani, trgovci, ali i duhovnici, u Dubrovniku se zatim sve češće nalaze tijekom XIV. stoljeća, posebno od vremena kada njihov grad dolazi pod gospodstvo Balšića, a u XV. stoljeću u razdoblju kada nad njim vlast imaju srpski despoti.

Upravo u drugoj polovini XIV. i u prvoj polovini XV. stoljeća povezanost Bara i Dubrovnika kreće se k svojem vrhuncu – posebno od 1363. do 1373. godine kada je barski

nadbiskup bio Ivan IV., *Ioannes Ragusinus*, prethodno dubrovački dominikanski prior¹ te u periodu pripadnosti Bara Despotovini Srbiji - na temeljima koje ponajprije stvaraju plemstvo i bogato građanstvo.² Sasvim različita od prethodnih odnosa ova dva grada, koje su obilježili stoljetni sukobi zbog crkvene jurisdikcije, okončani sredinom XIII. stoljeća, ova će usmjerenost doprinijeti njihovome približavanju, razmjeni iskustava i, slijedom toga, znatnome društvenom oblikovanju i kulturološkome profiliranju Bara.

Arhivski podaci, dubrovački spisi nastali zadnjih desetljeća XIV. i u prvoj polovini XV. stoljeća, izjave posljednje volje nekoliko tamošnjih građanki višestruko povezanih s Barom svojim sadržajem obavještavaju o društvenim procesima u tim zajednicama, ali i o pozadini političkih zbivanja i ključnih ekonomskih tokova tadašnjega vremena. Prikazani kronološki, oni daju podatke i činjenice o obiteljskim prilikama u ova dva grada, o imovinskome stanju oporučiteljica i posjedima na području odnosnih komuna, o njihovim duhovnim preokupacijama, crkvenim ustanovama, a nadalje o njihovoj uključenosti u život dubrovačke sredine i evidentno jakoj vezanosti za zavičaj. To je, usljed neraspoloživosti građe matičnoga arhiva, od posebne važnosti za rekonstrukciju društvene povijesti Bara.

Mare, žena Pale Zaulega (1382.)

Mare, žena Pale *de Zauliega* (Zaulego), Baranka udana u Dubrovniku, svoju je oporuku sastavila 18. svibnja 1382. godine.³ Ukoliko nije potekla iz neke od barskih obitelji iseljenih u Dubrovnik, onda je u tome gradu svakako boravila od udaje, dakle oko 1370. godine.

Shodno dubrovačkim kroničarima, plemićki rod *Zauleco* u Dubrovnik je doseljen iz Ugarske.⁴ U Dubrovniku se bilježi od sredine XIII. stoljeća. K. Jireček ovaj rod navodi

¹ U uspomenama dubrovačkoga dominikanskog samostana sačuvana je pohvala njegovoga uzornog života i obrazovanja. Papa Grgur XI. - protiv njegove volje i dugoga uzaludnog protivljenja - godine 1373. odredio ga je za cezarejsku metropolsku stolicu imenujući za Bar drugoga pastira. Umro je poslije 1393. godine u Dubrovniku. Ivan Marković, *Dukljansko-barska metropolija*. Zagreb: tisak Antuna Scholza, 1902., 195.

² „(...) Scire vos facimus, quod antiqua amicitia, quam (!) locorum distantia non tepescit, intendimus, quod perpetuis temporibus vivat inter nos. (...) Iudices, consilium et comune civitatis Antibari, ubi data Antibari dio primo menis marci.“; „1380 III 1, *Antibari, Ragusaeis*“. *Acta Albaniae iuridica*, Iosephi Valentini S. J., T. I. München: Dr. Dr. Rudolf Trofenik, 1968. (dalje: AAI), 138.

³ Državni arhiv u Dubrovniku (dalje: DAD), *Testamenta notariae* (dalje: TN), ser. 10. 1, sv. 7, ff. 58v-59r. Prof. dr. sc. Nella Lonza ukazala mi je na isti, ustupila snimak toga dokumenta i revidirala njegovu transkripciju, na čemu joj najljepše zahvaljujem. Također i na svim ostalim ustupljenim, dalje analiziranim ili citiranim, izvorima iz Državnoga arhiva u Dubrovniku kao i na vrijednim sugestijama.

⁴ *Annales Ragusini Anonymi item Nicolai de Ragnina: Scriptorum*, Vol. I., digessit Speratus Nodilo, *Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium*, XIV. Zagrabiae: Academia scientiarum

od 1255. do 1398. godine napominjući da su plemići, a poslije samo građani, dok I. Mahnken ne nalazi dokaze da su pripadali plemićima.⁵ Također, prilikom podjele zemlje na Pelješcu ovaj se rod ne spominje, što ukazuje da tada nisu bili plemići.⁶

Pale Margaritov Zaulego, unuk Palme Paskova (s kojim je vjerojatno nastao pučki ogranak roda), rođen oko 1345. godine, dobio je 1366. godine pola dijela zemlje u Platu, u desetini u kojoj su zemlju dobili dubrovački građani.⁷ Bilo je to prije njegove ženidbe Barankom Marom, koja je, izvjesno bez djece, umrla 1382. godine. U rodoslovljima dubrovačkih vlasteoskih rodova u XIV. stoljeću nalazi se upadljivo velik broj neplodnih brakova, čemu vjerojatno nije bio uzrok da su žene bile nerotkinje nego velika smrtnost dojenčadi.⁸ Udovac Pale ponovno će se oženiti oko 1383. godine, a njegovom smrću 1401. godine izumire i ovaj rod.⁹

Oporuka koju je sastavila Mara kao već oboljela, svakako u svojoj mlađoj životnoj dobi, otvorena je pred dubrovačkim knezom Stjepanom Luccarijem¹⁰ kao i sucima Jakovom Menče,¹¹ Ivanom (Junijem) Grade¹² i Vlahom Sorgo.¹³ Svjedoci Marin *de Zova* i svećenik *Petrus Caputapis*¹⁴ svojim su zakletvama posvjedočili da je u njihovoj prisutnosti Mare, žena *Pale de Zauliega* dala sastaviti svoju oporuku.¹⁵ Nagovještaj lošega zdravstvenog stanja relativno mlade žene nalazi se na početku izjave njezine posljednje volje

---

et artium Slavorum meridionalium, 1883., 162.

⁵ Nenad Vekarić, *Vlastela grada Dubrovnika*, Svezak 3, *Vlasteoski rodovi (M – Z)*. Zagreb – Dubrovnik: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku, 2012., 362.

⁶ *Isto*.

⁷ *Isto*.

⁸ Zdenka Janeković Römer, *Rod i Grad (Dubrovačka obitelj XIII do XV stoljeća)*, Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku, Zavod za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 1994., 46.

⁹ Vekarić, *Vlastela grada Dubrovnika*, sv. 3, 362.

¹⁰ Stjepan Nikolin Luccari (oko 1330. – oko 1414.), koji je između 1380. i 1412. godine više puta bio dubrovački knez, poznat je po diplomatskim misijama. Godine 1379. bio je poklisar kod bosanskoga kralja; 1383. u poslanstvu kod ugarske i hrvatske kraljice Marije Anžuvinske u Budimu, gdje je ishodio potvrde ugovora s Raškom i Bosnom i naredbu da njezini podanici ne smiju dovoziti vino i sol u Novi; godine 1392. i 1395. u Bosni, a 1403. godine kod vojvode Hrvoja Vukčića Hrvatinića. Nenad Vekarić, *Vlastela grada Dubrovnika*, Svezak 2, *Vlasteoski rodovi (A – L)*, Zagreb – Dubrovnik: Zagreb – Dubrovnik: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku, 2012., 319, 325.

¹¹ Jakov Menčetov Menče (oko 1305. – oko 1387.) bio je jedan od najaktivnijih i najutjecajnijih plemića u vrijeme prijelomnih događaja u Dubrovniku 1358. godine. Vekarić, *Vlastela grada Dubrovnika*, sv. 3, 38, 39.

¹² Junije (Ivan) Matijašev Grade (oko 1332. – oko 1402.) oženjen je oko 1364. godine plemkinjom iz roda Sorgo. Poklisar; kao ugledni pravnik, sudjelovao je u zahtjevnim poslovima pravne regulacije nakon priznanja ugarske krune 1358. godine. Vekarić, *Vlastela grada Dubrovnika*, sv. 2, 279, 280.

¹³ Vlahuša Stjepanov Sorgo (oko 1335. – 1425.) bio je sudac (1368. – 1378.) i barem četrnaest puta dubrovački knez (između 1373. i 1422. godine). Vekarić, *Vlastela grada Dubrovnika*, sv. 3, 276, 277.

¹⁴ Ante Liepopili, „Slavensko bogoslužje u Dubrovniku“, *Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti*. Razredi filologičko-historički i filosofičko-juridički, 96 (1919): 38, 57.

¹⁵ DAD, TN, ser. 10. 1, sv. 7, f. 58v.

(„*Io Mare muglir de Pale de Zauliugo infirma de mio corpo zaçando in letto*”).¹⁶ Ističući zatim da je zdravoga razuma i određujući šest groša za desetinu i prvinu dubrovačkoj katedrali Sv. Marije Velike, nastavlja sa svojim oporučnim raspolaganjem.

Da je njezina veza s matičnim gradom bila jaka, svjedoči već sljedeća oporučna odredba upravljena kaptolu barskoga parca. Od pedeset stabala maslina u Baru, koji su joj pripadali, polovinu je odredila kaptolu katedrale Sv. Đura („*al capitolo dela glesia de Santo Zorči de Antivaro*”), a drugu polovinu svojem mužu Palu. Međutim, 25 stabala¹⁷ maslina koji su tako pripali Palu, trebali su biti u njegovom (korisničkom) vlasništvu samo dok je živ jer su po njegovoj smrti i oni imali pripasti „*al ditto Capitulo*”¹⁸ Sv. Đura. Vjerojatno se kroz tu oporučnu odredbu reflektirala i određena mjera lokalne komunalne odnosno politike eklezijastičkih vlasti, u vezi za nadziranjem privatnopravnoga prometa.

Također se i sljedeće oporučno raspolaganje tiče Bara odnosno legata za mise „*alli prevedi de Antivaro*”, koje su se trebale održavati od sredstava dobivenih prodajom Marinoga zemljišta - od utrška za dva terena koja je držao Radin *Spauvalda*.¹⁹ Držatelj Marine svojine vjerojatno je potjecao iz obitelji koja je imala veze s Dubrovnikom. Možda su dubrovački kroničari za ogranak dubrovačkoga roda *Crosio* navodili da je podrijetlom iz Bara.²⁰ U odluci od 11. kolovoza 1301. zaključuje se da se piše Đuri Spavaldu da u roku osam dana pod kaznom od četiristo perpera s obitelji mora doći u Dubrovnik. Istoga dana dana je i dozvola da se ide po *Georgia Spavalda*. Veliko vijeće 18. veljače 1302. godine ipak je zaključilo da se pričekava s izvršenjem kazne protiv Đure („*Spavaldum*”).²¹ Međutim, vlasteoski ogranak *Spavaldo* u Dubrovniku se spominje znatno ranije. Navodi se i da su *Spanaldi*, podrijetlom *Antibarenses*, u Dubrovniku izumrli 1363. godine.²²

Nastavljajući s raspodjeljivanjem stabala drevnoga drveća, Mara šest stabala „*de olive*

¹⁶ *Isto*.

¹⁷ Polovina od „*pedi zinquanta de olive*”; „pe”: „La parte più bassa del tronco dell'albero”. Giuseppe Borerio, *Dizionario del dialetto veneziano*. Venezia: Seconda edizione aumentata e corretta, aggiuntovi l'indice italiano veneto; premiata tipografia di Giovanni Cecchini edit., 1856., 506.

¹⁸ DAD, TN, ser. 10. 1, sv. 7, f. 58v.

¹⁹ *Isto*.

²⁰ Vekarić, *Vlastela grada Dubrovnika*, sv. 2, 216.

²¹ Ivan Strohal, *Pravna povijest dalmatinskih gradova*. Dio I. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1913., 330.; Milorad Medini, *Starine dubrovačke*. Dubrovnik: Štamparija „Jadran“, 1935., 107, 113, 282.

²² Carl Georg Friedrich Heyer Von Rosenfeld, *Wappenbuch Der Adel des Königreichs Dalmatien*. Nürnberg: Verlag von Bauer und Raspe. (Emil Küster.), 1873., X.

a *Spinosa*” ostavlja „a dom Mençe nievo mio”.²³ Ako žena nije imala djece, shodno statutarnim odredbama gradova u Dalmaciji, mogla je raspolagati polovinom dotalnih dobara, dok se druga polovina vraćala njezinoj obitelji.²⁴ Statutarne odredbe često su predstavljale ideal, dok je realnost nerijetko bila drugačija. Osobna naklonost i životne okolnosti utjecali su na svakodnevnu praksu i drugačija rješenja.²⁵ Međutim, to je jedino Marino izričito oporučno spominjanje nekoga rođaka, duhovnika, možda i ne tako bliskoga. U njezinoj oporuci nalazi se usto i najstariji poznati spomen lokaliteta Spinoza, koji je moguće nazvan po trnju, dračama, kojima je nekad obilovao. Svako je bila riječ o jednome od starijih barskih maslinika, u kojemu se možda nalazilo i najveće, najstarije drvo masline, a kojim je protjecala i „*fume de Spinosa*“. Masline u Spinozi, u vlasništvu plemića, ali i notara, osim što su davane u miraz (Godine 1397. „*ograda*” – zgrada u „*Spenose*“ sa zemljom pripala je 1439. doti patricijke iz roda *Pichicho*.),²⁶ zavještavane su tako i duhovnicima, kanonicima katedralnoga kaptola.²⁷ Agrarni posjed *Mare de Zauliugo* nije se ograničavao na masline pa ona zatim prelazi na zavještanje svojega vinograda, koji se nalazio na barskome lokalitetu *Parbočan*. Željela je da se proda i da se prihod od prodaje iskoristi u nabožne svrhe, kako to svrsishodno odrede izvršitelj i njezine oporuke.²⁸ Također, jedan komad zemljišta „*ad Antivaro alla Chiessa*“ namjenjuje Slavi, ženi oca „*de Zari*“ i njihovomu nasljedniku.²⁹ Vjerojatno je riječ o Baranima Žaretićima, znatno prisutnima u Dubrovniku. Indikativno je da nekadašnji barski katedralni kanonik i mljetski opat don Andrija Žare 1421. godine kanonicima Sv. Petra u Baru - pod uvjetom da mole Boga za duše preminulih Žaretića - ostavlja teren u planini, „*chiamado Grisas*“.³⁰ Nakon raspolaganja u korist Slave Žare, navedena oporučiteljica upravo se osvrće na vlasništvo „*de*

²³ DAD, TN, ser. 10. 1, sv. 7, f. 58v.

²⁴ Janeković Römer, *Rod i Grad (Dubrovačka obitelj XIII do XV stoljeća)*, 87.

²⁵ Zrinka Pešorda Vardić, *U predvorju vlasti: dubrovački antunini u kasnom srednjem vijeku*, Zagreb – Dubrovnik: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku, Hrvatski institut za povijest, 2012., 135.

²⁶ Istorijски Arhiv u Kotoru (dalje: IAK), Sudsko-notarski spisi (dalje: SN), sv. VI, r. br. 2.544, ff. 867-868 (29. XII 1439.).

²⁷ Seia, kći Rusina Dobrova iz Kotora, posjedovala je u veljači 1397. godine „*ogradam de olivis in contrata Spinoyi*“, „pored posjeda Tome“ u barskome distriktu dio imanja koje je nekada pripadalo njezinome mužu, notaru Jakobu Millaniju iz Parme i koje nije bilo ničim zaduženo. Dala ga je, s kućom u predjelu *Curseti* i s ostalim posjedima, u miraz njihovoj kćeri Alegrini, koja se udavala za Kotoranina Gabrijela Vrakjena. Barski kanonik *Andreas de Zare* u testamentu iz 1421. godine veliku maslinu pored rijeke „*de Spinoza*“ ostavlja kanonicima kaptola Sv. Đura. Risto Kovijanić, „Bar i Barani u kotorskim spomenicima XIV vijeka“, *Istorijски zapisi*, god. XXVI, knj. XXX, 3-4 (1973): 232.; DAD, TN, sv. 11, ff. 61v-62r.

²⁸ DAD, TN, ser. 10. 1, sv. 7, f. 58v.

²⁹ *Isto*.

³⁰ DAD, TN, sv. 11, ff. 61v-62r.

montagna” nad Barom zavještajući ga „*a dom Sirch de Chursi*”.³¹ Vrt koji je Mara de Zauliego posjedovala u Baru ostavila je Cati (Zata), kćeri „*de Françi Drach*”.³² Nesumnjivo je riječ o pripadnicima barske patricijske obitelji *Draghis*. U sustavu gradske uprave još se 1367. godine kao auditor bilježi *Franchus Drache*, a 1369. *Marinus Draghis*: „*nobiles et circumspecti viri Marinus Droghyanus et Marinus de Çare, honorabiles iurati iudices dicte civitatis Antibari*.”³³

Mara, nadalje, određuje da njezino zemljište s jednim stablom masline, koje se naziva „*a Prodameso*”, pripadne „*a Perve de Gubalelya*”.³⁴ Riječ je o nekretнинi na još jednome poznatom barskom lokalitetu. Baranin Nikola Marinov *de Nale*, koji je svoju oporuku sastavio 1451. godine, također u Dubrovniku, spominje u njoj vinograd („*de Pradamos*”).³⁵ Možda bi se moglo pretpostaviti da je riječ o zemljišnome terenu „*a' Perdazza*“, „*di Perdazza*“ u Barskome polju,³⁶ korištenome i za sijanje, a koji se spominje i kasnije u oporuci Baranina don Ivana Župana iz 1570./1572. godine.³⁷ Na njemu su u drugoj polovini XVI. stoljeća, osim Župana, (su)vlasništvo imali i obitelj *Voluiza*, crkva Sv. Stjepana i Bratovština sv. Sakramenta.³⁸

U završnim odredbama svoje oporuke Mara određuje njezine izvršitelje. Najprije navodi spomenutoga svećenika Srđa iz Bara („*pre Serçi de Antivari*”),³⁹ a zatim, također

³¹ DAD, TN, ser. 10. 1, sv. 7, f. 58v.

³² *Isto*.

³³ *Acta et diplomata res Albaniae mediae aetatis illustrantia*, Ludovicus Thallóczy – Constantinus Jireček – Emilianus Šufflay, II (1344 – 1406). Vindobonae: Typis Adolphi Holzhausen, MCMXVIII. (dalje: AA II), 59.; AAI I., 128.

³⁴ DAD, TN, ser. 10. 1, sv. 7, f. 58v.

³⁵ DAD, TN, sv. 14, ff. 192r-194r.

³⁶ *Prdači* u Barskom polju uz *Banjúl*, *Banjol*, vodu u podnožju Glère (zemlje pomiješane sa šljunkom); dalmatoromanski je toponomastički ostatak od latinske izvedenice na –*aceus* od *pratium* - livada. Petar Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, I. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1971.; pretisak: JAZU, ČGP Delo, OOUR Globus, Izdavačka djelatnost – Zagreb, 1988., 569.; *Isti*, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika* III., Zagreb: JAZU, 1973.; pretisak: JAZU, ČGP Delo, OOUR Globus, Izdavačka djelatnost – Zagreb, 1988., 29. Usp. i *praedium* – poljsko imanje.

³⁷ Vinicije B. Lupis, „Iz prošlosti srednjovjekovnog zlatarstva u Baru“ u: *Hrvatsko-crnogorski dodiri / crnogorsko-hrvatski dodiri: identitet povijesne i kulturne baštine Crnogorskog primorja*. Zagreb: Hrvatski institut za povijest, Matica hrvatska, 2009., 741.

³⁸ *Isto*, 740-741.

³⁹ Za pretpostaviti je da bi to mogao biti „*Presbiter Sergius de Antibaró, filius condam ser Marci Turturosi*”, „*habitor Veneciarum*” iz kongregacije sv. Silvestra, koji je službu vršio pri uglednome mletačkom samostanu „*Sancta Maria Misericordia*”. Testament je sačinio na Rialtu 17. rujna 1390. godine. Oporuka i brojni legati otkrivaju znatne imovinske mogućnosti oporučitelja. Kapital u iznosu od više stotina dukata podijelio je rodbini, prijateljima i poznanicima te crkvenim ustanovama u Veneciji, Padovi i Baru. Spominje se posebno njegov posjed „*quam habeo iuxta Petrum Borisi*”. Nećaku Petru, takođe svećeniku, Srđ je ostavio neku odjeću, a drugome nećaku svećeniku Dominiku i „*duas capsas, que sunt in domo mea in Antibaró*”. Archivio di Stato di Venezia (dalje: ASV), *Notarile testamenti* (dalje: NT), busta (b.) 457, 17. IX 1390. Podaci iz Državnoga arhiva u Veneciji dobiveni su ljubaznošću dr. sc. Lovorke Čoralčić.

spomenutoga, Franu („*Françi*”) *Dracha*.⁴⁰ Svećeniku Petru Starome („*a dom Piero Vechio*”), njezinomu duhovnom ocu, ostavila je dvanaest groša, a ako se pronađe još neka stvar koja bi joj pripadala, o njoj se, zaključila je, imaju pobrinuti izvršitelji njezine oporuke kako najbolje budu smatrali da treba, „*per l'amor de Dio*.”⁴¹

Maruša, žena Lukše Benvenutića (1391.)

Oporuka koja izražava posljednju volju Maruše, žene Lukše *de Benvignuta*, otvorena je i predstavljena 17. srpnja 1391. godine u Dubrovniku⁴² pred knezom Vukom Babalijem⁴³ i u prisutnosti svjedoka, svećenika Dominika *de Antibar*o i *prezbitera* Petra *de Albisa*.⁴⁴

Marussa uxor de Luxa de Benuegnuta, udovica Dubrovčanina čije prezime upućuje na barsko podrijetlo, oporučnim raspolaganjem implicira da i ona potječe iz grada suprugovih predaka. U društvenome i posebno gospodarskome životu Dubrovnika, u vremenskome razdoblju od oko 130 godina, može se pratiti nekoliko generacija obitelji Benvenutić podrijetlom iz Bara. Petar zvani Čibran, koji se u Dubrovniku spominje od 1332. godine vjerojatno je bio njezin rodonačelnik. Osim zlatarstvom bavio se trgovačko-kreditnim poslovima. Ženio se dva puta. Iz prvoga braka imao je sinove Dobru (Bona) i Marina⁴⁵ (Maroja), a s drugom ženom Tolušom dobio je sina Dragoja.⁴⁶ Petrovi sinovi i unuci poslovali su u Bosni, posebno Srebrenici, u Srbiji i Zeti gotovo jedno stoljeće.⁴⁷

Dobro, sin Čibrijanov, živio je i radio (1346.) kao zlatar u gradu Kučlatu u Bosni. (Kušlat se spominje kod Jadra na Drinjači.) Mateo (*Matchus*), sin *Bone de Beuenu-*

⁴⁰ DAD, TN, ser. 10. 1, sv. 7, f. 59r.

⁴¹ *Isto*.

⁴² DAD, TN, sv. 7, 4, ff. 213r-213v.

⁴³ Vjerojatno je u pitanju Vuko Vlahov (c. 1345. – 1407.), poklisar i vojni zapovjednik, prije nego Vuko Babalio-Mišetić (c. 1365. – 1434.), koji je bio knez između 1417. i 1429. godine. Vekarić, *Vlastela grada Dubrovnika*, sv. 2, 18, 23.

⁴⁴ D-m. Petrus de Albis je - po A. Liepopiliju - D-m. Petar Bijele. Liepopili, „Slavensko bogoslužje u Dubrovniku”, 31.

⁴⁵ Marin Benvenutić umro je početkom 1376. godine u Srebrenici. U sređivanju njegove ostavštine sudjelovala su braća Žore i Matko Bokšić preuzevši obavezu da će njegovim brojnim vjerovnicima (Dugovi su mu iznosili 3.141 dukat.) isporučiti u Dubrovniku ili Drijevi 250 milijara olova; „*tam de plumbo laborato in Bossina, quam ibi existente*.” Ignacij Voje, „Bosenski svinec v kreditni trgovini srednjeveškoga Dubrovnika”, *Zgodovinski časopis*, XXXII, 1-2 (1978): 42.

⁴⁶ Dejan Ječmenica, „Dva pisma kralja Stefana Tvrtka I o dugu srebreničkog carinika Dragoja Benvenutića” u *Grada o prošlosti Bosne*, 2. Banja Luka: Akademija nauka i umjetnosti Republike Srpske, 2009, 61. Autor navodi da se podrijetlo Benvenutića iz Bara pretpostavlja.

⁴⁷ Ruža Ćuk, „Trgovci iz zetskih gradova u Dubrovniku i srpskim zemljama u srednjem veku”, u *Srednjovjekovna istorija Crne Gore kao polje istraživanja*, 3. Podgorica: Istorijski institut Republike Crne Gore, 1999, 158, 164.

da, bio je svjedok isprave sastavljene u Baru 1369. godine.⁴⁸ Petrov unuk, Dobrov sin Luka (*Luxa*, Lukša), bio je oko 1368. godine prvi poznati zakupac carine u Srebrenici. Njegov polubrat Dragoje (*Dragoe de Benuegnuda*, *Benuegnuta*; Драгоје Бевенютић), koji je trgovao srebrom, tamošnju carinu držao je 1388. godine kada je ostao dužan stotinu libara srebra kralju Tvrtku I. Umro je u lipnju 1389. u Dubrovniku.⁴⁹ Maruša „*uxor che fo*” Lukše Benvenutića, ističući da posljednju izjavu svoje volje 15. srpnja 1391. godine daje zdravoga razuma i volje, najprije namjenjuje osam groša za desetinu i prvinu dubrovačkoj katedrali Sv. Marije Velike. Zatim *presbiteru Dominicu Curiace d'Antivaru* ostavlja deset perpera, koliko i njegovim sugrađanima, svećeniku Andriji *de Machu* i Luki Mačmanu („*Lucha de Mačman*”).⁵⁰ Novčane svote Maruša ostavlja „*a don Stephano de Tolgben*” – znatniji iznos od 55 perpera - s kojim je trebao postupiti shodno naloženome te znatno manji iznos Boguši, ženi Živka *Dobercanicha*. Svojoj svekrvi Ruži ostavila je deset perpera, a don Petru *de Tissiju* dva dukata. U slučaju da svećenik umre prije ostaviteljice, novac je trebalo dati u nabožne svrhe. Nastavljajući s prisjećanjem duhovnika, Maruša određuje: „*se domp. Stoycho falisse che di quisti dinari se faça uno percamento*” – svećeničko misno ruho⁵¹ kao i jedan kalež – za crkvu Sv. Petra Velikoga. Darovanje predmeta korištenih u crkvenoj liturgiji u Dalmaciji uobičajilo se od druge polovice XIII. stoljeća.⁵² U Dubrovniku se sredinom XIV. stoljeća povećava broj legata u liturgijskim predmetima, a u Zadru su se u drugoj polovini XIV. i početkom XV. stoljeća najčešće zavještali kaleži.⁵³ Vrhunac

⁴⁸ AAI I., 128.

⁴⁹ Ječmenica, „Dva pisma kralja Stefana Tvrtka I o dugu srebreničkog carinika“, 53, 56, 58, 59, 61.

⁵⁰ Ukoliko se, zbog velikoga vremenskog raspona, može smatrati da je riječ o istoj osobi, onda bi navedeni mogao biti „*Lucha Laure de Maxia, nuncius communis Antibari*“ 1349. godine u Dubrovniku. U slučaju jednoga Baranina u Dubrovniku 28. prosinca 1350. godine spominje se „*Luchas Laure de Maxima de Antibaro*“. Vjerojatno je on, ili netko iz njegove obitelji, bio u Balšićevoj službi. Isto ili slično napisano ime bilježi se zatim i u izvorima iz 1369./1370., 1375., 1381., 1385. (*Luca Mançino*) i 1392. godine. Prezime je nastalo od nadimka (*Machimen*, *mazza-mano*, tal. *mancino* - lijevi). Konstantin Jireček, *Romani u gradovima Dalmacije tokom srednjega veka*, Zbornik Konstantina Jirečeka, II. Beograd: Posebna izdanja SANU, knj. CCCVI, Odeljenje društvenih nauka, 42, 1962., 87, 301.; Milan Šufflay, *Städte und Burgen Albaniens, hauptsächlich während des Mittelalters*. Wien und Leipzig: Akademie der Wissenschaften in Wien, Hölder – Pichler – Tempsky A.-G., 1924., 44.; Đurđe Bošković, *Stari Bar*. Beograd: Savezni institut za zaštitu spomenika kulture, 1962., 265, 267.

⁵¹ *Paramentum*, odjeća koja se nosila tijekom liturgije, u oporukama se posebno spominje pri određivanju legata svjetovnim svećenicima. Zoran Ladić, „Legati kasnosrednjovjekovnih dalmatinskih oporučitelja kao izvor za proučavanje nekih oblika svakodnevnog života i materijalne kulture“, *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, 21 (2003): 6, 8.

⁵² Ladić, „Legati kasnosrednjovjekovnih dalmatinskih oporučitelja kao izvor za proučavanje nekih oblika svakodnevnog života i materijalne kulture“, 17.

⁵³ *Isto*, 18, 21.

popularnosti takvi legati dostižu pri kraju srednjega vijeka.⁵⁴

Za legat od jedanaest perpera namijenjen don Petru Sumi Maruša je odredila da bude isplaćen iz njezinih dobara. Njemu ostavlja i „*vitovaglie plumade*”.⁵⁵ Moguće je da je riječ o iseljeniku iz Drivasta koji je u Dubrovnik pristigao oko 1388. godine.⁵⁶

Potom je Maruša odredila da sve njezine „tavaje” („*e de familia*”) pripadnu kao pokrovi oltarnoj menzi Sv. Đure u Baru („*ala tavola de Sancto Georgio de Antivaro*”).⁵⁷ Ovo je jedini poznati arhivski spomen oltarnoga stola barske katedrale.

Don Dimitriju „*de Gorgi Mamol*” ostavila je jedan dukat i jednu tavaju odnosno maramu. *Georgius de Mamollo* iz Bara spominje se 1394. godine. Njegov drugi, tada dvanaestogodišnji sin Marin, stupio je na izučavanje zanata kod *Nicolaja de Brundusija* u Dubrovniku.⁵⁸

Da je Maruša raspolagala vrijednim stvarima, svjedoče i sljedeći legati: Linjuši⁵⁹ Andrije Menče („*a Lignussa de Andree de Menze*“) ostavila je zlatni prsten „*bolatoro*“, a zlatni prsten „*in gema verde*“ „*a Paula de Draso de Bogdan*“.⁶⁰ Upravo su plemkinje nosile zlatni nakit s biserima ili dragim kamenjem.⁶¹

Svoju imovinu u Baru Maruša je ostavila za udaju neke svoje najbliže rođakinje. Inače su novčane svote darivane patricijskim djevojkama za udaju bile znatne.⁶² Naglaše-

⁵⁴ Isto, 22.

⁵⁵ DAD, TN, sv. 7, 4, f. 213r.

⁵⁶ Ćuk, „Irgovci iz zetskih gradova u Dubrovniku i srpskim zemljama u srednjem veku“, 164.

⁵⁷ Barski kanonik i mljetski opat *Andreas de Zare* oporukom od 30. prosinca 1421. godine ostavio je „*a Sancto Georgi de Antivari cathedral ecclesia*” i „*uno paramento fornido de seta*”. Tekstil liturgijske upotrebe – paramenta, ukrašena svilom, koja se mogla odnositi i na dio svećane odjeće, s čipkom porubovima ili stolnjak kojim se prekriva oltar. Svakako je u vezi s oltarom prvostolnice bilo nastojanje kanonika barske katedrale i ratačkoga opata, koji su 1399. godine trebali povratiti škrinje katedralne relikvije. One su se, „*existentibus in ipsis capsis*”, našle kao zalag kod jednoga dubrovačkoga stanovnika. Već se 1445. godine spominje da je postignuto da čuvena ratačka ikona ostane u barskoj katedrali, dok je legatom iz 1508. godine određeno da jedna svijeća gori na oltaru Sv. Marije „*positam in ecclesia S. Georgii et Benedicti de Antivari*”. U barskoj katedrali 1513. godine spominju se dva oltara: Sv. Đure i Sv. Marije. DAD, TN, sv. 11, ff. 61v-62r. Milan Šufflay, *Die Kirchenzustände in vortürkischen Albanien*. Budapest: Kön. Ung. Universitätsdruckerei., 1916., 76.; AA II, 174.; Cesare Avgvsto Levi, *Venezia e il Montenegro - Giorgio Czernovich - Antivari 1443-1494 - Stefano Mali il finto Czar e gli ultimi conati della Repubblica*, Venezia: a cura dell'autore. Prem. Stab. tipo-litografico Fralelli Visentini, 1896, 46, 59, 60.; ASV, NT, b. 956, br. 585, 17. IX 1508.; Lenka Blehova Čelebić, „Vjerska slika Boke Kotorske početkom XVI. vijeka – arhivska svjedočanstva“, *Croatia Christiana periodica*, XXXI, 60 (2007): 68.

⁵⁸ Bošković, *Stari Bar*, 259, 268.

⁵⁹ U vezi s imenom Linjuša - *Lignussa*, K. Jireček upućuje na imena *Helena* (deminutiv *Legna* 1371. u Dubrovniku), *Catalena*, *Magdalena*. Constantin Jireček, „Die Romanen in den Städten Dalmatiens während des Mittelalters“, *Denkschriften der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften: Philosophisch-historische Klasse*, XLIX, II., I. (1904), 39, 42.

⁶⁰ DAD, TN, sv. 7, 4, f. 213v.

⁶¹ Usp.: Janeković Römer, *Rod i Grad (Dubrovačka obitelj XIII do XV stoljeća)*, 130.

⁶² Zoran Ladić, „O nekim oblicima brige za siromašne i marginalne pojedince i grupe u dalmatinskim

na svrha legata trebala je, podupiranjem materijalnoga statusa primateljice, ostvariti pretpostavku za njezinu udaju.⁶³ Žene su, posebno nakon godine Crne smrti, instinktivno osjećajući i promišljajući ugroženost zajednice, nastojale razumskim protumjerama utjecati na porast prokreacije.⁶⁴

Maruša je milodar od dvadeset perpera zavještala zbog onoga što je nesvjesno loše učinila da bi zatim odredila prodaju svoje odjeće (ogrtača odnosno kape „*guarnaça doi e gonelle tre*“)⁶⁵ kao i kreveta te svega onoga što će se naći u njezinoj kući, a od prihodovanoga će se isplatiti legati siromasima. Mari, ženi „*de Francho*“, kako potom navodi, ostavlja „*la mia chodamaniça*“.⁶⁶ Moguće da je riječ o Mari *Curiace*, njezinoj sestri ili bliskoj rođakinji, čija je oporuka sastavljena 1377. godine u Baru i otvorena 1394. godine u Dubrovniku.

Svojemu bratu Dinku (*Dincho*) Maruša je ostavila pola svoje dote, koja mu slijedi prema uredbama dubrovačke komune.⁶⁷ Na najbliže srodničke odnose navedene oporučiteljice i spomenutoga Dinka upućuje i način njegovoga oslovljavanja hipokoristikom i zavještanje dijela miraza. Odredila je zatim da ostali novac od prodaje njezinih stvari izvršitelji testamenta utroše za mise za njezinu i duše pokojnih članova njezine obitelji. Ponovno se legatima i oporučnim željama osvrtna na spomenutu Linjušu Andrijinu, Ružu, Paolu i Draža Bogdanova. Katuši, svojoj susjedi, ostavila je jedan krzneni odjevni predmet i široku lanenu suknju. Spominju se još *Macho*, susjeda *Dobriça de Georgi*, kojoj se namjenjuje „*una tovaya pelosa*“, Katuša „*de Sancto Simone*“, kojoj se, između

---

komunama u kasnom srednjem vijeku”, *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, 20 (2002): 15

⁶³ Ladić, „O nekim oblicima brige za siromašne i marginalne pojedince i grupe u dalmatinskim komunama u kasnom srednjem vijeku”, 10, 14.

⁶⁴ *Isto*, 15

⁶⁵ DAD, TN, sv. 7, 4, f. 213v. *Guarnaça* može označavati dugu vestu; *gonella* ponekad znači haljina.

⁶⁶ DAD, TN, sv. 7, 4, f. 213v.

⁶⁷ „1. *Mulier non habens filios, usque ad medietatim dotis suae, pro voluntate ejus testari potest. 2. Altera medietas deveniat ad patrem, qui si mortuus fuerit, deveniat ad matrem ejus. 3. Limita secundam partem proximaе regulae successionis matris, ad quam deveniat, si dos exivit de bonis ejus. 4. Medietas praefata, non existentibus patre neque matre, cum dicta limitatione dividatur aequaliter inter fratres illius. 5. Deficientibus etiam fratribus, dictam medietas pertineat ad sorores inuuptas. ...*”. *Liber Statutorum Civitatis Ragusii, Compositus anno 1272*. Monumenta historico-juridica Slavorum meridionalium, Vol. IX., V. Bogišić et C. Jireček. Zagrabiae: sumptibus Academiae scientiarum et artium Slavorum meridionalium, 1904., 331: Lib. VIII, Caput 95. Shodno regulama Dubrovačkoga statuta, ako ostaviteljica nije imala žive djece koja bi mogla naslijediti njezin miraz, slobodno je mogla oporučno raspolagati polovinom toga miraza, dok se ostatak trebao vratiti ocu, odnosno drugim članovima obitelji ako otac više nije bio živ. Privilegirano založno pravo za mirazna potraživanja, koje je u znatnoj mjeri omogućavalo funkcioniranje i održavanje miraznoga sustava, osim u Zadru, susreće se i u Dubrovniku, Kotoru i Budvi. Tomislav Popić, „Zadarske mirazne parnice iz druge polovice 14. stoljeća“, *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti* 30 (2012): 71, 73, 80.

ostaloga, određuju dva lencuna, Boguša, kojoj ostavlja „*tovaglie romičade*” i druge.⁶⁸ Karakterističnim znacima pažnje, parafernalnom imovinom, manjim legatima u novcu, nakitu, odjevnim predmetima, posteljini i pokućstvu Maruša se, kao i mnoge žene svojega doba, na samrtni sjetila onih koji su je na bilo koji način zadužili u životu.⁶⁹

Kao epitropi i izvršitelji Marušine oporuke određeni su don Petar Suma,⁷⁰ don *Mençe de Mençe*,⁷¹ spomenuti don Stojko *de Toglien de Çupana* i Ser Andrija⁷² Mençe.⁷³

Mara, kći Andrije *Curiace* (1377. - 1394.)

„*Testamentum Maro filie quondam Andree Curiace*” predstavljen je u Dubrovniku 16. listopada 1394. godine pred Nalkom Proculom,⁷⁴ koji je odabran da zamjenjuje kneza Ser Pavla Gundula⁷⁵ - „*non volentis in hac parte sedere secundum ordinationes Ragusii*“

⁶⁸ DAD, TN, sv. 7, 4, f. 213v. Žene su i same izrađivale čipke i druge stvari za ukras kuće. Janeković Römer, *Rod i Grad (Dubrovačka obitelj XIII do XV stoljeća)*, 130.

⁶⁹ Usp.: Janeković Römer, *Rod i Grad (Dubrovačka obitelj XIII do XV stoljeća)*, 129.

⁷⁰ A. Liepopili višekratno bilježi Petra Sumana. Liepopili, „Slavensko bogoslužje u Dubrovniku“, 39, 40, 52, 56, 57.

⁷¹ Marušina oporuka, kao još jedna barsko-dubrovačka poveznica u vezi s rodnom Mençe, upućuje na *Vlajkijevu genealogiju antunina*, u kojoj početak odnosnoga rodoslova navodi da obitelj Ratka Marinova Menčetića (rođenoga oko 1360.) potječe od Mençe Palminoga iz Bara, koji je pripadao jednoj od najvažnijih plemićkih kuća, a koji je oko 1320. godine doselio u Dubrovnik gdje mu je 21. lipnja 1326. dodijeljeno dubrovačko građanstvo. Mençe Palmin u Dubrovniku se oženio Katarinom, kćeri Ratka Bogoslavića i imao je dva sina: Pavla i Ratka. Po toj je (konstruiranoj) genealogiji njezin tvorac starijemu Pavlu nadjenulo ime po djedu Palmi (ekvivalent istoga imena u Dubrovniku), dok je mlađi Ratko ime dobio po Katarininome ocu. S obzirom na prisutnost Marina Lamprova Mençe u Baru (kako se vidi i shodno oporuci sastavljenoj u Baru 1377. godine), N. Vekarić ipak ne isključuje mogućnost da je Mençe Palmin iz Bara otac Ratka Menčetića (za kojega izvori navode da je bio Marinov izvanbračni sin). Ukoliko je, na primjer, Mençe Palmin rano umro, njegovoga sina mogao je usvojiti Marin Lamprov Mençe, možda i njegov rođak. Vekarić, *Vlastela grada Dubrovnika*, sv. 3, 42.

⁷² DAD, TN, sv. 7, 4, f. 213v.

⁷³ Moglo bi se raditi o Andriji Dominikovom (oko 1340. – 1416.), koji se ženio djevojkama iz rodova Bucchia (oko 1370.) i Ribića (oko 1375.). Domanjin sin Andrija boravio je u Kotoru u vrijeme ratnoga stanja 1361./1362. godine da bi se po pozivu vratio u rodni grad. Godine 1376. bio je dubrovački konzul u Srebrenici, 1382. konzul dubrovačkih trgovaca u Novome Brdu, a 1391. godine poklisar kod Đurđa II. Stracimirovića Balšića kada je izabran i za dubrovačkoga kneza. *Vekarić, Vlastela grada Dubrovnika*, sv. 3 39, 40. *Ser Andrea de Mençe* bio je i jedan od izvršitelja oporuke Hansa Sasinovića, muža Baranke Jeluše, sastavljene 11. travnja 1393. godine. DAD, sv. 8, f. 62v.

⁷⁴ Nalko, Nale (Božo) Mihov Proculo (oko 1355. – 1437.), izabran 1392. godine za sindika na Siciliji, bio je i kapetan ratne galije u floti koja je 1403. godine trebala da privoli otoke Korčulu, Hvar i Brač da priznaju vrhovnu vlast ugarsko-hrvatskoga kralja Sigismunda. Između 1419. i 1437. godine devet puta bio je dubrovački knez. Umro je u epidemiji 1437. godine. *Vekarić, Vlastela grada Dubrovnika*, sv. 3 79, 80.

⁷⁵ Pavao Đivov Gundula (oko 1357. – 1416.) oženio se oko 1383. godin plemkinjom iz roda Bona. Bilježi se kao trgovac u Veneciji od 1381. do 1397. godine, a 1391. kao poklisar (u povelji Radića Sankovića Dubrovčanima). Godine 1392. bio je u poslanstvu u Veneciji, a 1395. u Bosni. Od 1387. do 1416. godine dvanaest puta bio je dubrovački knez. *Vekarić, Vlastela grada Dubrovnika*, sv. 2, 299, 300, 304.

- kao i pred prisegnutim sucima *Ser Andrijom Sorgom*,⁷⁶ *Ser Jakovom Gundulom*,⁷⁷ *Ser Vukom Babalijem* i *Ser Rafaelom Gočem*.⁷⁸ Oporuka, od čijega je otvaranja izuzet dubrovački knez, moguće iz razloga postojanja sukoba interesa, objelodanjena je s pismom barske komune, koje ju je preporučivalo, a zamjenik kneza i suci poslali su da se registrira u Katastik dubrovačkih testamenata i da se od bilježnika dubrovačke komune, u javnoj formi, prilagodi dubrovačkim običajima. Na osnovi odnosne formulacije očito je da je ovoj ispravi predložak bio dokument sastavljen u Baru još 15. svibnja 1377. godine.⁷⁹ Oporuka sastavljena pred sucem Marinom Žare⁸⁰ i auditorom Dominikom *Madrocerijom*⁸¹ započinje uobičajenom formulacijom: „*In Christi nomine, amen.*“⁸² Oporučiteljica Mara, kći Andrije *Curiaçe*, ističući da je zdrave pameti, izjavljuje svoju posljednju volju određujući najprije da želi da bude sahranjena u posljednjemu počivalištu na groblju Sv. Đure - „*eligo meum cimiterium in cimiterio Sancti Georgii*“⁸³

⁷⁶ Andrija Pavlov Sorgo, rođen oko 1370., umro je u Trepči 1410. godine pa će navedeni u Marinoj oporuci prije biti Andrija (Andruško) Lovričin Sorgo (oko 1335. – 1413.), od 1395. do 1412. g. šest puta dubrovački knez. Vekarić, *Vlastela grada Dubrovnika*, sv. 3, 260, 262.

⁷⁷ Jakov Đivov Gondula, Gundula (oko 1340. – 1415.), stariji brat navedenoga Pavla, oženio se oko 1373. godine Dobrulom Goče (oko 1355. – oko 1428.), kćeri vođe Gučetićeva klana prijelomne 1358. godine. Poznat je kao vojni zapovjednik. Vekarić, *Vlastela grada Dubrovnika*, sv. 2, 300-301.

⁷⁸ DAD, TN, sv. 8, ff. 59v-60r.

⁷⁹ *Isto*.

⁸⁰ *Marinus de Čare* bilježi se kao sudac i opunomoćenik Bara, „*maiori et generali consilio seu tota universitate dicte civitatis*“ 10. srpnja 1369. godine. Da se bavio trgovinom, svjedoči i podatak prema kojemu je Marinu Valijevu (†c. 1380.) iz Dubrovnika obećao da će vratiti dug od stotinu perpera u roku od dvije godine. *Marinus de Zare de Antibar* spominje se i 1381./1382. godine. AA II, 59.; Ruža Čuk, „Dubrovačka porodica Žaretić poreklom iz Bara u srednjem veku“, *Istorijski časopis*, LX-VIII (2001): 55.

⁸¹ Pripadnici ove obitelji, koji su imali važnih veza s Dubrovnikom, spominju se u izvorima od XIII. do XV. stoljeća. Dubrovčanin Dobro Ilijin Sorgo oko 1315. godine oženio se djevojkom iz roda Vučić-Modrocul. Prezime je zabilježeno u velikome broju varijanti: *Modrocul* (1281.); *Modruculo* (1300.); *Modroculli* (1331.); „*Idem de me dare Todro de Modrocuy de Antiuari yperperi LII per carte*“ (1348/49.); *Mortichiul* (1400.). *Mence de Modrocur*, kako se bilježi u izvorima iz 1372. i 1388. godine, istovjetan je s Dominikom *Modrocurom*. Prema pismu koje su sačinili „*Judices, consiliarii et comunitas Antibari*“, dan je „*sacramentum Vele uxori dicti Dominici et eius matri*“ da će im se neki dug vratiti pa se dubrovačka vlada molila da na to prisili dužnika. Vekarić, *Vlastela grada Dubrovnika*, sv. 3, 275.; Irmgard Mahnken, *Dubrovački patricijat u XIV veku*, I. Beograd: Srpska akademija nauka i umjetnosti, posebna izdanja, 340, 1960., 364, 410.; *Monumenta historica Ragusina*, IV., prir. Josip Lučić. Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za hrvatsku povijest Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 1993. (dalje: MHR IV.), 114, 128, 149.; Ruža Čuk, *Srbija i Venecija u XIII i XIV veku*. Beograd: Istorijski institut, Prosveta, 1986., 223.; Gordan Ravančić, „*Crna smrt 1348.-1349. u Dubrovniku. Srednjevjekovni grad i doživljaj epidemije*“, Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet (doktorska disertacija), 2006., 293.; AAI I., 152. Sličnog je prezimena *Nicolò Murtha* iz Bara, pokojnoga Zorzija, koji je boravio u Veneciji 1536. godine. ASV, NT, b. 578, br. 302, 22. VIII 1536.

⁸² DAD, TN, sv. 8, f. 59v.

⁸³ *Isto*. U vezi s ovom oporučnom odredbom Mare *Curiaçe*, važno je spomenuti da su arheološka istraživanja pokazala da se na sjevernoj strani barskoga katedralnog kompleksa nalaze temelji omanje crkve, kapelice iz XIII./XIV. stoljeća, čija je polukružna oltarska apsida okrenuta prema jugu. Možda je riječ o kapeli naspram katedrale, s grobom u naosu, koja je u tursko vrijeme bila pretvorena u

Za počinjena loša djela ili grijeha tijekom života, za koje se vjerojatno nije ispovijedila („*male ablatis*”), ostavlja šest kotorskih perpera.⁸⁴ Od iznosa od 150 dukata, koji su joj trebali pripasti u Dubrovniku - „*sic ordinavit Vlacho Francisci*”⁸⁵ *vir meus in suo ultimo testamento*”, pedeset joj je vraćeno nakon muževe smrti, kako je sljedovalo udovici.⁸⁶ Pokojni muž joj je, pored miraza koji je nekad primio, stotinu dukata dodao kao milodar - „*in elimosina*”.⁸⁷ Zakonom je bilo propisano da suprug ženi može, ali i ne mora, ostaviti dar osim miraza. No, kada se takvo raspolaganje zabilježi, oporučni spis teško daje dokučiti naziru li se u njemu osjećaji istinske ljubavi prema supruzi ili patronizujuća briga.⁸⁸ Od navedenoga iznosa Mara je slobodno raspolagala četvrtinom ostavljajući „*fratri meo Dominico ducatos decem*”,⁸⁹ a ostalo svojoj djeci i djeci rečenoga Vlahe.⁹⁰ Preostali dio po zakonu je pripadao njezinoj djeci.⁹¹ Preostale dukate zavještala je kćeri Nikoleti ako doživi punoljetnost. Prema dalmatinskim statutima, koji su prihvatili norme rimskoga i kanonskoga prava, punoljetnost je nastupala za muškarca s četrnaest, a za žene s dvanaest godina života.⁹² U Dubrovniku su djevojke pri sklapanju bračnih

---

pekarnicu. Pavle A. Rovinski, koji je sakralni kompleks posjećivao 1879./1880., navodi da se s lijeve strane katedrale također nalazila zgrada, ali izdvojena, koja je imala izgled malene crkve sa svodom, okrenuta po dužini od sjevera prema jugu. Ona je kasnije spojena, drugim dograđenim dijelom, s crkvom sv. Đure, „kojoj je i služila, iz neke potrebe, zbog čega su u ovoj posljednjoj i probijena bočna vrata. A na ovoj su bila ulazna vrata na pročelju i iznad njih urezan krst.”, Rovinski je također uočio da se desno od crkve nalazio „dograđeni dio, u kojem je bilo skupljeno mnoštvo ljudskih kostiju (kosturnica), a iznad vrata bio je natpis: HIC RE QVI E SCIT - ispod njega ispupčen kružić bez bilo kakvih likova, a niže opet natpis: SERGIVS ARCHIEPS.” Kao mjesto sahranjivanja Barana spominje se i kapela Sv. Leonarda. U svakome slučaju, na cijelome kompleksu katedrale nađeno je više grobova u kojima je bilo kostiju i poneki predmet. Đurđe Bošković, „Istraživački, arheološki i konzervatorski radovi u Starom Baru 1951-1955 godine”, *Zbornik zaštite spomenika kulture*, VI-VII (1955-56): 203.; Pavel Apolonovič Rovinski, *Crna Gora u prošlosti i sadašnjosti*, IV. Cetinje - Sr. Karlovci, Novi Sad: Izdavački centar „Cetinje, Centralna narodna biblioteka „Đurđe Crnojević“ - Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, 1994, 469-470.; Vojislav Korać, „Arhitektura”, u *Istorija Crne Gore* 2, t. 1. Titograd: Redakcija za istoriju Crne Gore (Pred. Milinko Đurović), 1970.; 168.; Jovanka Maksimović, „Skulptura”, u *Istorija Crne Gore* 2, t. 1, 211.

⁸⁴ DAD, TN, sv. 8, f. 59v.

⁸⁵ Mara je otuda možda istoimena „*uxor de Francho*”, koja se spominje u oporuci Maruše Benvenutić od 15. srpnja 1391. godine. DAD, TN, sv. 7, 4, fol. 213v.

⁸⁶ DAD, TN, sv. 8, f. 59v.

⁸⁷ *Isto*.

⁸⁸ Pešorda Vardić, *U predvorju vlasti: dubrovački antunini u kasnom srednjem vijeku*, 134.

⁸⁹ *Pre Domenego Curiaç* bilježi se i nekoliko desetljeća kasnije u oporuci nekadašnjega barskog kanonika i mljetskoga opata Andrije Žare, sastavljenoj u prosincu 1421. godine. Nakon toga arhivski zapis navodi da Dinko Kurijaci unajmljuje dubrovačkoga graditelja Živka Benešića, koji je otišao u ožujku 1424. godine u Bar raditi za njega. DAD, TN, sv. 11, ff. 61v-62r.; Cvito Fisković, *Naši graditelji i kipari: XV. i XVI. stoljeća u Dubrovniku*. Zagreb: Matica hrvatska, 1947., 88, 101.

⁹⁰ DAD, TN, sv. 8, f. 59v.

⁹¹ Usp.: Janeković Römer, *Rod i Grad (Dubrovačka obitelj XIII do XV stoljeća)*, 87.

⁹² *Isto*, 48.

sporazuma trebale biti zakonski punoljetne odnosno starije od dvanaest godina.⁹³ Oporučna raspolaganja nadovezivala su se na statutarne odredbe. Trogirski statut previđao je da je muškarac morao imati četrnaest godina, a žena je morala navršiti dvanaest godina da bi mogli sastaviti oporuku.⁹⁴ Tutorstvo je trajalo do pupilove osamnaeste godine.⁹⁵ Prema Zadarskome statutu sin je stjecao pravo oporučivanja kada bi napunio petnaest godina, a tek s dvadeset godina mogao je poslovati i biti prokurator bez očeva pristanka. Kći koju roditelji nisu udali do njezine dvadesete godine imala je pravo tražiti pomoć rođaka i općine.⁹⁶

U slučaju da njezina kći *Nicoleta* umre prije dobi u kojoj bi stekla pravnu sposobnost, Mara je odredila da se od tih dukata načini jedan kalež „*in ecclesia Sancti Georgii*”⁹⁷ u vrijednosti od osam dukata.⁹⁸ Liturgijski predmet u ovome je slučaju zavještan središnjoj sakralnoj građevini u komuni oporučiteljčina podrijetla.

Također je odredila da se jedan hodočasnik pošalje „*ad Sanctum Jacobum Galicie*”⁹⁹

⁹³ Pešorda Vardić, *U predvorju vlasti: dubrovački antunini u kasnom srednjem vijeku*, 127.

⁹⁴ Marija Karbić, Zoran Ladić, „Oporuke stanovnika grada Trogira u arhivu HAZU“, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, 43 (2001): 170.

⁹⁵ Janeković Römer, *Rod i Grad (Dubrovačka obitelj XIII do XV stoljeća)*, 49.

⁹⁶ Splitski statut predviđa da dijete - tek kad navrší osamnaest godina - može spriječiti oca u otuđivanju imovine. *Isto*.

⁹⁷ Barska katedrala spominje se i u navedenoj oporuci svećenika Sergia Marcovoga Turturosija iz 1390. godine, koji joj ostavlja jedan brevijar (kojeg tadašnji i budući nadbiskupi nisu smjeli prodati, založiti niti na bilo koji drugi način otuđiti nego im je isključivo morao služiti za liturgijsku upotrebu u prvostolnici). On je i kanonicima Sv. Đure ostavio legat: dvadeset zlatnih dukata za gradnju (*fabrica*), održavanje zgrada kaptola i uređenje stolne crkve kao i dio svojih vinograda i ogradam oliuarum. *Andreas de Zare* oporučno je godine 1421. (osim već navedenoga legata) katedrali Sv. Đure ostavio pet perpera i jedan srebrni kalež „*in fornido con li corporali*”. *Lucia uxor Philippi de Cataro* oporukom od 6. svibnja 1522. ostavlja „*S. Georgii de Antibaro unum calicem cum sua patena precii ducatum 10 pro anima mea*”. Oliver Jens Schmitt, *Das venezianische Albanien (1392-1479)*. München: Südost-Institut, R. Oldenbourg Verlag, 2001., 139.; DAD, TN, sv. 11, ff. 61v-62r.; ASV, NT, b. 968, br. 293, 6. V 1522.

⁹⁸ DAD, TN, sv. 8, f. 59v.

⁹⁹ Da su se Barani upućivali u hodočasnička odredišta i u dalekim zemljama, svjedoči već izvor iz 1349. godine u kojemu se navodi: „*domini Johanni de Antibaro ut uadat ad Santum Jacobum de Galicia*”. Takav put bio je pun neizvjesnosti i težak, što govori i firentinski dokument od 1. lipnja 1419. godine prema kojemu crkveni dostojanstvenik Giordano Orsini „dozvolom pape Martina V. dopušta Petru i Teodoru *Isari* i njihovoj majci da po volji izaberu ispovjednika koji će imati pravo da ih riješi raznih zavjeta, kao npr. posjeta grobovima sv. Petra i Pavla i sv. Jakova.” *Catarina*, kći „*Ser Marina de Bačana*“, 3. svibnja 1437. u Dubrovniku određuje tamošnjim dominikancima „*che lor siano obligati a mandar un frar a Sancto Jacomo*”. Bratovština, scola „*s. Jacobi de Antivari*“, zabilježena je u dokumentu od 13. srpnja 1479. godine. Može se pretpostaviti da je jedan od njezinih zadataka bio da, uz vlastitu braću i sestre, pomaže i hodočasnike na putu do Santiaga de Compostele. Kult ovoga, na Sredozemlju vrlo slavljena sveca, njeguje se u Baru i drugačijim oblicima pobožnosti. *Sergius Turturosi* ostavio je 1390. jedan dukat rekluzi - „*heremite sancti Jacobi de Antibaro*”. Osim što se zavještanje vezuje za crkvu posvećenu ovome svecu, dokaz je da je uz nju, dakle koncem XIV. stoljeća, već bio dograđen, vjerovatno skromniji, rekluzorij. Zahvaljujem se prof. dr. sc. Nelli Lonzi na ukazivanju na ovaj važan podatak. AA II, 16.; Jakov Stipišić, „Regesta pergamenta iz zbirke obitelji Fanfogna Garagnin u muzeju grada Trogira (Dio prvi - Isprave XIII., XIV. i XV. stoljeća)”, *Zbornik*

a da mu se za troškove da trideset dukata.¹⁰⁰ Od navedene ukupne svote trebalo je dati i njezinoj majci dvadeset dukata. Također je odredila da se djeci *Belle Murte*¹⁰¹(?) dodijeli petnaest dukata, a preostali iznos od navedene svote da njezinoj djeci.¹⁰² Ne samo što je Maruša, vjerojatno mnogo mlađa od pokojnoga muža, bila bliža vlastitoj djeci, nego pri sastavljanju oporuke pokazuje da je zadržala bliske odnose s vlastitom majkom.¹⁰³ Polaže pravo na dio pokretnina i nekretnina koji joj po običaju pripada, od čega majci ostavlja vinograd „*Ciluge*“¹⁰⁴ kao i tuniku¹⁰⁵ i ambretu.¹⁰⁶ Svojemu ujaku, svećeniku Stefanu, ostavila je deset perpera. Izjavljujući zatim da želi svoj dio sadašnjih i budućih prihoda, dodala je da Dražici, koju srodnički ne određuje, ostavlja ager (oranicu, polje; zemljište) u Frašenetu¹⁰⁷ i vrt kod Sv. Marije:¹⁰⁸ „*Item volo partem*

Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, 20 (2002): 292, 308, 316.; DAD, TN, sv. 13, ff. 49r-50r.; Lovorka Čoralčić, „Tragom barskih patricija u Mlecima (kraj XIV. st. – XVI. st.)“, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, 48 (2006): 254.; Ista, „Legati hrvatskih iseljenika u Veneciji vjerskim ustanovama u domovini“, *Croatica Christiana periodica*, XVII (1993), 31: 110.; ASV, NT, b. 457, 17. IX 1390.

¹⁰⁰ DAD, TN, sv. 8, f. 60r.

¹⁰¹ Vela; „*Vele uxori dicti Dominici*“ (Modrocuc); zabilježena je u izvoru od 2. VI 1388. g. AAI I., 152.

¹⁰² DAD, TN, sv. 8, f. 60r.

¹⁰³ Up.: Janeković Römer, *Rod i Grad (Dubrovačka obitelj XIII do XV stoljeća)*, 105-106.

¹⁰⁴ Najraniji poznati arhivski pomen barskoga lokaliteta *Čeluga*.

¹⁰⁵ Jednostavniji, svakodnevni komad odjeće, uglavnom pripadnika nižih društvenih slojeva. Ladić, „Legati kasnosrednjovjekovnih dalmatinskih oporučitelja kao izvor za proučavanje nekih oblika svakodnevnog života i materijalne kulture“, 4, 7, 8, 10.

¹⁰⁶ DAD, TN, sv. 8, f. 60r. Ambreta, ombreta; imbrete; kopče na košulji pod grlom od mjedi, srebra ili zlata u gradskih, bogatih ljudi. Za talijanski deminutiv *membreum* navedeno je da je „specie di bottoni“. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, I., 34.

¹⁰⁷ „*Presbiter Marcus Stanopoli, clericus sancte Marie de Antibaro*“ oporukom iz 1333. godine crkvi Sv. Felicija zavještao je njivu „u Frašenetu, pored njive crkve sv. Trojice“ – „*in Frasseneto, iuxta agrum sancte Trinitatis*“. Risto Kovijanić, „Bar i Barani u kotorskim spomenicima XIV vijeka“, *Istorijski zapisi*, god. XXVI, knj. XXX, 3-4 (1973): 227.; Isti, „Barski maslinjaci XIV vijeka“, *Istorijski zapisi*, god. XI, knj. XIV, 1-2 (1958): 319-320. Lokalitet sličnog naziva, Frašenj, postoji u Mrkojevićima (Mala Gorana).

¹⁰⁸ Vjerojatno crkva Sv. Marije izvan zidina Bara („*in suburbio*“; „*sancta Maria maioris de Antibari*“). Kako je još 1671. godine zabilježio barski nadbiskup Andrija Zmajević, bila je velebna izgleda (veličine) i gradnje - jedna od tri crkve koja je imala svoj manji kolegij (od šest) kanonika, čiji se *Præsidus* brinuo o dušama vjernika u podgrađu. Spominje se 9. veljače 1333. u oporuci svećenika Marka Stanopolija, klerika *sancte Marie de Antibaro*. On je klericima crkve Sv. Marije ostavio kuću pored njihove kuće („*relinco clericis domum iuxta eos*“), s obavezom da svake nedjelje služe službu u slavu sv. Marije. Kuću nisu mogli otuđiti, a mogao ju je, ako je htio, doživotno držati njegov nećak Marin, ali da im plaća trideset groša godišnje. Od 150 perpera koje mu je trebao dati nećak Marin, pedeset perpera zavještao je za radove u toj crkvi. Klericima crkve Sv. Marije ostavio je i deset perpera za desetinu od vina, svakome njezinom svećeniku po šest, a klericima po četiri dinara. *Dompnus Laurentius Antibarensis* bio je 2. srpnja 1337. godine „*canonicus ecclesie sancte Marie maioris de Antibari*“. Bazilije Pandžić, „Prvi Izvještaj Andrije Zmajevića o Barskoj nadbiskupiji“, *Radovi Hrvatskoga Povijesnog Instituta u Rimu*, III-IV (1971): 229.; Kovijanić, „Barski maslinjaci XIV vijeka“, 319-320.; *Codex Diplomaticus, Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae – Diplomatički zbornik Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije*, svezak X., prir. Tadija Smičiklas (Listine godina 1332-1342.). Zagreb: JAZU, 1912. (dalje: CD X), 332.

*meam intrate de tempore presenti et futuro. Item do Drasiçe agrum Fraxinidi, et ortum Sancte Marie.*¹⁰⁹

Mara potom određuje *Thodi Macho* osamnaest kotorskih groša, a Radi Grubojevome dva perpera namjenjujući legat i Bratovštini sv. Nikole¹¹⁰ u iznosu od dvanaest groša.¹¹¹ Ako bi nešto preostalo, da se utroši za mise i karmine („*pro missis et prandiis*“).¹¹² *Prandium* se obično pripremao i dijelio siromasima nakon pogrebne ceremonije za testatore i na obljetnicu njihove smrti.¹¹³

Za svoje zakonite opunomoćenike u odnosu na novčani iznos koji je trebala primiti u Dubrovniku, odredila je rizničare katedrale Sv. Marije Velike. U odnosu na obračun u vezi s imovinom u Baru za prokurateore je odredila svojega ujaka, spomenutoga svećenika i brata - „*Stephanum, et fratrem meum Dominicum*” kao i Stefana *Nicolaya*.¹¹⁴ Sastavljanju odredbi Marine posljednje volje prisustvovali su Francisco *Drachi*¹¹⁵ te Dubrovčani Lamprin sin Maroje¹¹⁶ i Vlaho Bogojev.

¹⁰⁹ DAD, TN, sv. 8, f. 60r.

¹¹⁰ Postavlja se pitanje je li riječ o bratovštini u Baru (u oporuci Maruše, žene Lukše *de Benvignuta*, iz 1391. godine naveden je svećenik Andrija *de Macho* iz Bara), Dubrovniku ili možda Kotoru, u kojemu je tamošnja obitelj *Macho* posebno istaknuta. Prema tradiciji organizacija pomoraca u Kotoru javlja se od IX. stoljeća, dok se, po najstarijemu sačuvanom pisanom izvoru, ona pominje 1353. godine. Prema arhivskome podatku iz 1289. godine kotorska plemička obitelj Drago crkvu izgrađenu izvan grada predala je franjevačkome redu. Crkvu je „*Pia sodalitas navicularum Catharensium*“ 1353. godine poklonila franjevcima, dok je iste godine Tripo Buća podigao crkvu Sv. Nikole u gradu, koja je zatim predana Bratovštini mornara. Jedino je ova staleška bratovština imala svoju crkvu, dok su druge svojim pobožnim običajima bile vezane za pojedine oltare u drugim kotorskim crkvama. Sačuvani svezak originalnoga manuskripta Statuta Kotsorske pomorske bratovštine obuhvaća tekst *matricole* donesen na skupštini održanoj u prostorijama crkve Sv. Nikole 26. lipnja 1463. godine kao i razne kasnije dopisane odluke i alegate. Ipak, Bratovština sv. Nikole u Kotoru spominje se tek u XVI. stoljeću. Usp.: DAD, TN, sv. 7, 4, ff. 213r-213v.; Savo Marković, „Liber fraternitatis divi Nicolai marinariorum de Catharo. Statut Bratovštine svetoga Nikole mornara u Kotoru iz 1463. godine s alegatima do 1807. godine. Fototipsko izdanje s prijepisima, prijevodima i regestima. Kotor, Bokeljska mornarica, 256 str. Miloš Milošević, Jelena Antović (priređivači)“, *Acta Histriae*, 17, 4 (2009): 787-791.; Vinicije B. Lupis, „Pohodnje crkava koje su u Kotoru od Bratstva sv. Križa, i prvom Svetomu Križu“ u: *Baštinske teme Boke kotorske*. Dubrovnik – Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Područni centar Dubrovnik – Izdavačka kuća Gospa od Škrpjela, Perast, 2013., 283.

¹¹¹ DAD, TN, sv. 8, f. 60r.

¹¹² *Isto*.

¹¹³ Ladić, „O nekim oblicima brige za siromašne i marginalne pojedince i grupe u dalmatinskim komunama u kasnom srednjem vijeku“, 11, 12.

¹¹⁴ DAD, TN, sv. 8, f. 60r. Još je u *Starome Baru* Đ. Boškovića ukazano na ovu oporuku, međutim, navedeno je da su Marina braća Dominik i *Stephan Nicolai*, što je cijeli rodbinski odnos stavilo u nejasan kontekst. Bošković, *Stari Bar*, 268.

¹¹⁵ Mogao bi to biti *Franchus Drache*, 1367. godine, auditor u Baru. Svakako je riječ o Frani *Drachu*, epitropu razmatrane oporuke iz 1382. godine. DAD, TN, ser. 10. 1, sv. 7, ff. 58v-59r.

¹¹⁶ Možda je riječ o Marinu Lamprovom Menče (oko 1335. – oko 1400.) na kojega se upućuje u razmatranju o prethodnoj Marušinoj oporuci, koji je oko 1370. godine živio u Baru gdje je trgovao solju i tkaninama. U Baru je Marin 1372. godine tužio Domanju *de Dvornicha*: „*rumpi me la porta, de la mia staçon cu li soi fanti e toli me la mia sal e li mei pengni de la mia mercantatia*“ et indebite posuit

U izvoru se dalje navodi da je „*presbiter Johannes Nale canonicus maioris ecclesie Antibarensis publicus iuratus notarius Antibarensis*“ – gore navedeni „*testamentum de Catastico*“¹¹⁷ *Francisci Comi olim dicte civitatis vicenotarii*“¹¹⁸ (iz katastika koji je vodio prisegnuti vicenotar)¹¹⁹ - redigirao, kako je od riječi do riječi našao i zabilježio, u formi javne isprave, koju je tako zadobio 12. travnja, druge indikcije, 1394. godine.¹²⁰ Dokument je, radi veće obveznost svih, ovjeren uobičajenim znakom, a potvrdili su ga nazočni predstavnici barskih vlasti, svjedoci Gabrielle (Gabriel) Bačan,¹²¹ prisegnuti sudac kao i *Petrus Çare*,¹²² auditor.¹²³

Jeluša, žena Hansa Sasinovića (1426.)

Jeluša, žena Hansa (*Chams*) Sasinovića (*Sasin, Sache*),¹²⁴ građanina Dubrovnika njemačkoga podrijetla, sastavila je oporuku 8. veljače 1426. godine.¹²⁵ *Copia testamenti Je-*

„*mi in presun*“ / „*et me posuit in carcere domini archiepiscopi Antibarensis*“. S barskom komunom sporio se 1380. godine zbog tkanina koje su mu konfiscirali barski suci. Vekarić, *Vlastela grada Dubrovnika*, sv. 3, 40-42.; AAI I., 129.; Mahnken, *Dubrovački patricijat u XIV veku*, 330.

¹¹⁷ Javni akti zadobivali su jamstvo autentičnosti unošenjem u *katastik* – registar, knjigu notarskih spisa komune - na osnovi čega se mogao izdati prijepis dokumenta (na primjer, u slučaju gubitka izvorne isprave). Shodno odredbama Budvanskoga statuta katastik se smio prepisivati samo na osnovi sudske naredbe tako da kancelar radu svojih prethodnika ništa nije smio dodati ili iz njega izostaviti. Usp.: Savo Marković, „Notarijati medievalnih komuna Crnogorskog primorja (odrazi antičkog nasljeđa, autonomnosti urbaniteta i humanističkog univerzalizma)“, *Acta Histriae*, 18, 4 (2010): 832.

¹¹⁸ Ova patricijska obitelj spominje se u Baru u izvorima iz XIV.-XVI. stoljeća. Trgovačke veze razvijala je svojom prisutnošću u Dubrovniku i Veneciji kao i vezama s Kotoranima. Njezini pripadnici posebno se navode u dramatičnim sukobima u Baru iz 1512. godine. Usp.: Savo Marković, „Izvjestaj potestata Andrije Capella o građanskim nemirima u Baru 1512. godine“, *Istorijski zapisi*, LXXII, 1-2 (1999): 183-190.

¹¹⁹ Služba vicenotara u Baru bilježi se još 10. srpnja 1369. godine kada ju obavlja *Franciscus Decani*, vicenotar i kancelar - „*dicti communis Antibari hoc presens publicum instrumentum mea subscripcione et signo solito ac appensione sigilli dicti comunis roboratum*“. Moguće da je u pitanju isti *Franciscus Comi* (kako se navodi 1377. godine). AA II, 60.; AAI I., 128.

¹²⁰ DAD, TN, sv. 8, f. 60r.

¹²¹ *Gabriel Bačan* se, sasvim izvjesno, po drugi put, oženio 4. studenoga 1419. godine Anuklom, kćeri pokojnoga Mihajla i Tomuše Buće. Umro je možda 1436. godine, svakako prije 8. travnja 1439. godine. Anukla Mihajla Tripunova Buće bila je sestra Martolice Buće, oženjenoga iz Bara. Lenka Blehova –Čelebić, *Žene srednjovjekovnog Kotora*. Podgorica: CID, 2002., str. 47, 74-75.

¹²² U dubrovačkim izvorima bilježi se „*Nobiles vir Petrus de Çare*“, „*Ser Petrus de Zare de Antibaro*“, „*Petrus Çare, procurator legiptimus*“, 1388. AA II, 101, 102.; AAI I., 152.; Ćuk, „Dubrovačka porodica Žaretić poreklom iz Bara u srednjem veku“, 55.

¹²³ DAD, TN, sv. 8, f. 60r. Auditori su, kao funkcioneri komune, kontrolirajući rad bilježnika i supotpisujući notarske dokumente, imali i ulogu nadziranja ispravnosti sastavljanja javnih isprava odnosno provjeravanja vjerodostojnosti starijih isprava i njihovih prijepisa.

¹²⁴ Šufflay, *Städte und Burgen*, 37.; Isti, „Povijest sjevernih Arbanasa“, *Arhiv za arbanasku starinu, jezik i etnologiju*, II (1924), (1925): 203.

¹²⁵ DAD, TN, sv. 12, fol. 14v.

lusse de Chanusi sadrži isti datum.¹²⁶ Oporuka je deponirana na čuvanje u dubrovačkoj notarskoj kancelariji gdje je otvorena 30. prosinca 1430. godine. *Jelussa, fiola de Tudro de Delčich* (U kopiji je navedeno: „*fiola domini Tudro de Ratach de Antivaro*“.) iz barske plemićke obitelji, žena „*che fuo de Canus*“, rano je ostala udovica.¹²⁷ *Chanussius Sassinovich* izjavu svoje posljednje volje, „*infermo del corpo*“, dao je sastaviti u Dubrovniku 11. travnja 1393. godine gdje je otvorena i predstavljena nakon mjesec dana, 13. svibnja 1393.¹²⁸ Navedeno potvrđuje i podatak od 6. studenoga 1402. godine prema kojemu je „*Katherina filia quondam Chanussii Sassinovich, civis Ragusii*“ (koja se, kao ni kći *Marussa*, u majčinoj oporuci ne spominje),¹²⁹ uz saglasnost majke *Jelusse* imenovala „*nobilem virum ser Menze Tudrovich de Antibaro, fratrem dicte Jelusse et ipsius Katherine barbanum*“ za prokuratora „*ad maritandum ipsam Katherinam*“.¹³⁰ Isto je učinila i „*Marussa, soror Katherine*“.¹³¹ Iako je bilo uobičajeno da u slučaju očeve smrti brigu o udaji sestara preuzmu braća ili, u slučaju da su maloljetni, rođaci s očeve strane, indikativno je da ujak iz Bara preuzima važnu ulogu u životu nećakinja ostalih pod majčinim nadzorom.¹³² Uz to, prema Hansovoj oporuci (1393.), Maruša je trebala postati redovnica: „*ad altra filia mia Marussa, la qual die eser monaga, voyo che li se dia per lo simele perperi C.*“¹³³ Vjerojatnost da će se barem jedna djevojka zarediti, koja je rasla s brojem ženske djece,¹³⁴ već se bila iskazala u pozivu njihove četvrte kćeri („*Petrussa filia mia la qual e monaga*“).¹³⁵

Na početku svoje oporuke, kako je i uobičajeno, Jeluša je istaknula da ju daje sastaviti dobroga pamćenja i zdrave pameti. Namjenjuje najprije dvanaest groša za desetinu i

¹²⁶ DAD, *Littere e commissiones Levantis* (LClev), ser. 21.1, sv. 11, ff. 25r-25v.

¹²⁷ Isto; DAD, TN, sv. 12, fol. 14v.

¹²⁸ DAD, TN, sv. 8, fol. 62r.

¹²⁹ *Chatussa* je od oca, u travnju 1393. godine, oporučno dobila u miraz i polovinu *okućnice* u Stonu kao i polovinu posjeda u Crnoj Gori i Žuljani na Pelješcu, koje je dijelila s dotom sestre Margarete. DAD, TN, sv. 8, ff. 62r-62v. Hansova oporuka izričito specificira iznose i posjede koje kćeri trebaju dobiti, s pozornošću da one koje se udaju dobiju podjednaki iznos miraza. Usp.: Pešorda Vardić, *U predvorju vlasti: dubrovački antunini u kasnom srednjem vijeku*, 131, 133. Kćeri su dobivale dio patrimonija povrh miraza, ali manje od svoje braće. Zabrana nasljeđivanja nekretnina, tamo gdje je postojala, odnosila se gotovo isključivo na kuće. Janeković Römer, *Rod i Grad (Dubrovačka obitelj XIII do XV stoljeća)*, 114, 115.

¹³⁰ AA II, 207.

¹³¹ Isto.

¹³² Vrlo su rijetki slučajevi da je majčina obitelj brinula o djeci. Usp.: Janeković Römer, *Rod i Grad (Dubrovačka obitelj XIII do XV stoljeća)*, 65, 105-106.; Pešorda Vardić, *U predvorju vlasti: dubrovački antunini u kasnom srednjem vijeku*, 129.

¹³³ DAD, TN, sv. 8, fol. 62v.

¹³⁴ Pešorda Vardić, *U predvorju vlasti: dubrovački antunini u kasnom srednjem vijeku*, 132.

¹³⁵ DAD, TN, sv. 8, fol. 62v.

prvinu dubrovačkoj katedrali Sv. Marije Velike¹³⁶, a dubrovačkoj maloj braći sv. Franje 25 perpera za mise.¹³⁷ Legat ostavlja za pribavljanje odjeće¹³⁸ leproznima, zatim, možda u kontekstu općega dalmatinskog procesa podržavanja bosanskih franjevaca,¹³⁹ stotinu perpera za odjeću braći Bosanskoga vikarijata,¹⁴⁰ a zavještanje od petnaest perpera za svećeničku bratovštinu, s time da su njezina braća obavezna da upišu nju i njezina sina Petra („*e mio fiol Piero*”) u bratovštinu.¹⁴¹ Dubrovačka svećenička bratovština nastala je 1393. godine u svrhu bogoljubnoga poticanja i materijalnoga podupiranja nižega svećenstva. Njezini glavni članovi i upravitelji bili su svećenici i klerici. Već je do kraja XIV. stoljeća utemeljila bolnicu za uboge.¹⁴²

Djelovanjem mendikantskih redova, pojavom kužnih epidemija, ali i nužnošću suočavanja s populacijskim procvatom dalmatinskih komunalnih društava u XIV. i XV. stoljeću dolazi do znatnih promjena u kršćanskome mentalitetu kroz „socijalno kršćanstvo“ izražavano sve snažnijim solidariziranjem i milosrđem prema siromašnima.¹⁴³ Već su koncem XIII. stoljeća komunalne vlasti pokazivale interes za osnivanje hospicija za zbrinjavanje siromašnih i bolesnih osoba. Hospicij zadarskoga samostana Sv. Martina utemeljen je šezdesetih godina toga stoljeća, dok je patricij Koža Saladin oporučno 1296. godine ostavio vrijednost od oko pet tisuća dukata za igradnju novoga hospicija.¹⁴⁴ Takav se primjer slijedi u Rabu, Splitu i drugim komunama te se favoriziranje legata spomenutim kategorijama primatelja, kao i drugim osobama s društvene margine, djelovanjem franjevaca, dominikanaca, klarisa, ali i laičkih

¹³⁶ V.: Ravančić, *Crna smrt 1348.-1349. u Dubrovniku. Srednjovjekovni grad i doživljaj epidemije*, 154-156. Isti, „Oporuke, oporučitelji i primatelji oporučnih legata u Dubrovniku s kraja trinaestoga i u prvoj polovici četrnaestoga stoljeća“, *Povijesni prilozi* 40 (2011): 115-116.

¹³⁷ DAD, TN, sv. 12, fol. 14v.

¹³⁸ Usp.: Ladić, „O nekim oblicima brige za siromašne i marginalne pojedince i grupe u dalmatinskim komunama u kasnom srednjem vijeku”, 10, 11.

¹³⁹ Zadarska patricijka Lucija, žena Ivana *de Petriça*, oporučno je darovala stotinu dukata bosanskim franjevcima (*fratribus de Bossena*) „*pro eorum uestibus*”. Patricij Nadalin *de Zadulin* ostavio im je samo jedan i pol dukat, „*pro eorum uestibus cum commodis*”. Ladić, „Legati kasnosrednjovjekovnih dalmatinskih oporučitelja kao izvor za proučavanje nekih oblika svakodnevnog života i materijalne kulture”, 6, 8, 22.

¹⁴⁰ U Trogiru je, u drugoj polovini XIV. stoljeća, Pavao Jurjev Vidojević, možda franjevački bosanski redovnik, ostavio ikonu vrijednu oko šest dukata crkvi u Glamoču, „*in vicaria Bosena*”, to jest u franjevačkoj bosanskoj provinciji. *Isto*, 23.

¹⁴¹ DAD, TN, sv. 12, fol. 14v.

¹⁴² Kosta Vojnović, *Bratovštine i obrtne korporacije u Republici Dubrovačkoj, od konca XIII. do konca XVIII. vijeka*, Monumenta historico-juridica Slavorum meridionalium, VII, I; Zagreb: Jugoslav. akademija znanosti i umjetnosti, 1899., VIII-IX.

¹⁴³ Ladić, „O nekim oblicima brige za siromašne i marginalne pojedince i grupe u dalmatinskim komunama u kasnom srednjem vijeku”, 1, 4-5, 24.

¹⁴⁴ Ladić, „O nekim oblicima brige”, 7.

bratovština, prihvaćanjem novih duhovnih strujanja, ponajprije od patricijata, može smatrati i kao praćenje novih pomodnih kretanja.¹⁴⁵

U navedenom kontekstu i oporučiteljica Jeluša ostavlja stotinu perpera da se napravi dobar objed za siromašne,¹⁴⁶ za njezinu i duše njezinih mrtvih.¹⁴⁷ Legatima u novcu pridružuju se tako dobročinstva iskazivana objedima i ostalim materijalnim davanjima.¹⁴⁸ Milodari siromasima u osnovnim životnim namirnicama (ponajprije kruhu) kao i u odjeći odražavali su shvaćanje da su dobra koja su pripadala jednome kršćaninu služila ne samo za zadovoljavanje njegovih potreba, nego i da bi vlastitomu životu dao smisao koji nadilazi prolazna ograničenja ovoga svijeta. Legat u objedu bio je jedan od najčešćih oblika oporučnoga zavještanja gradskim siromasima u dalmatinskim komunama, posebno u Dubrovniku.¹⁴⁹

Za popravak kora crkve „*Santo Piero di Antivari*”,¹⁵⁰ posvećene patronu po kojemu je

¹⁴⁵ Ladić, „O nekim oblicima brige“, 4, 24. Zoran Ladić, „Oporučni legati *pro anima* i *ad pias causas* u europskoj historiografiji. Usporedba s oporukama dalmatinskih komuna“, *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, 17 (2000): 23-27.

¹⁴⁶ Nasljeđivanjem koncepata iz patrističke tradicije kasni srednji vijek čini da se siromasi smatraju „najmanjim Božjim stvorenjima“, onima koji, po Evanđelju, predstavljaju Krista. U bratovštinama je karitativna aktivnost u odnosu prema siromašnima posebno manifestirana. Ključni čin njihovoga djelovanja mogao je otuda biti godišnji objed, koji se obično održavao u nedjelji Muke Gospodnje, na koji je svaki brat dovodio po jednoga siromaha. Evocirajući jednu od značajnijih najpregnantnijih scena iz Kristova života, taj dan kulminirao bi pranjem nogu pozvanih od gvardijana. Statuti mnogih talijanskih bratovština (XV. stoljeće) predviđali su da se u slučaju kakvog prekršaja, shodno učenju o pokajanju i kažnjavanju, plati kazna u zajedničku blagajnu ili pomogne kojemu siromahu, primjerice jednim objedom. Luicano Orioli, *Le confraternite medievali e il problema della povertà, Lo statuto della compagnia di Santa Maria Vergine di San Zenobio di Firenze nel secolo XIV*. Roma: Edizioni di storia e letteratura, Pubblicato con il contributo dell'«Associazione Don Giuseppe de Luca», 1984, 69, 71.

¹⁴⁷ Kotoranka Rada, žena Marina de Bruma (XIV. stoljeće), odredila je da izvršitelji njezine oporuke pripreme *prandium* i razdijele ga među siromašnima „*pro anima sua et viri sui*“. Ladić, „O nekim oblicima brige za siromašne i marginalne pojedince i grupe u dalmatinskim komunama u kasnom srednjem vijeku“, 13.

¹⁴⁸ Testatori su različitim vrstama legata odgovarali na specifične potrebe svojih siromašnih sugrađana. Z. Ladić ističe da su u drugoj polovini XIV. stoljeća zadarske žene imale razvijeniji senzibilitet milosrđa i imale više razumijevanja prema teškome položaju siromaha od muških testatora. „Ladić, „O nekim oblicima brige“, 10, 12.

¹⁴⁹ *Isto*.

¹⁵⁰ Crkva posvećena ovome svecu u Baru spominje se 12. svibnja 1247. godine; pred „*ecclesiam sancti Petri*“ održan je skup kneza, „starješina“ i barskoga naroda s dubrovačkim poslanicima kada je dubrovački đakon Matej Teofilov svoje izlaganje započeo riječima: „po običaju svete crkve sazivljam u ovu rimsku crkvu (...)“. *Nicola filius quondam Theodori de Petniča* u oporuci sastavljenoj 12. rujna 1297. godine u Dubrovniku odredio je: „*Item canonicis Sancti Petri de Antibaro yperperi duo*“. U obraćanju „*Natali Belcici maioris ac Francisco Mathei sancti Petri Antibarensium Canonicis ecclesiarum*“ 1307. godine spominje se crkveni prihod od dvanaest zlatnih florena. Svećenik *Marcus Stanopoli, clericus Sv. Marije* u Baru, ostavio je 1333. legat od dva perpera „*sancti Petri*“. *Dompnus Laurentius Antibarensis*, kanonik Sv. Marije *maioris*, „*cum eo multi clerici de Antibari*“, našli su se, prije 2. srpnja 1337. godine „*ante ecclesiam sancti Petri*“. *Sergius Martha* bio je kanonik Sv. Petra i

nazvano dvoje njezine djece, Jeluša je ostavila 25 perpera, dok se od legata od deset dukata namijenjenoga crkvi Sv. Šimuna¹⁵¹ u Dubrovniku, koji je dosezao domenu ekskluziviteta,¹⁵² imala načiniti ikona¹⁵³ za kapelu „*de Sancta Maria Madalena*”.¹⁵⁴ Za iznos legata od četrdeset dukata trebalo je za njezinu dušu i duše njezinih mrtvih poslati jednoga pobožnog čovjeka do Sv. Groba, dok je svećeniku koji bi otišao u Rim trebalo dati trideset perpera.¹⁵⁵

U trgovačkoj obitelji Jeluša je još za muževljeva života proširila svoje aktivnosti izvan okvira kućanstva i materinstva,¹⁵⁶ jer se po Hansovim oporučnim navodima on na nju oslanjao: „*Jellussa che debia toier li pegni al ditto Ser Lucha li qual sono mei, liqual*

član višega kaptola 1341. godine. Crkva sv. Petra spominje se i u papinskom dokumentu od 31. siječnja 1349. kada je nadžupnik, „*Dominicus archipresbiter ecclesie Collegiatæ S. Petri Antibaren.*“, od strane barskog kaptola izabran za nadbiskupa, što je odobrio Klement VI. Sačuvani fragment barskoga epigrafa iz XIV. stoljeća spominje svećenika Stjepana i crkvu *sc. Petri*. Svećenik Dominik Kapseta, barski notar i kancelar, bio je kanonik crkve Sv. Petra 5. lipnja 1409. godine. Nekadašnji barski kanonik i mljetski opat *Andrea de Zare* oporukom je 1421. godine kanonicima „*di Sto Pietro d'Antivari*” odredio teren u brdu iznad Bara, koji graniči „*con Gradina, chiamato Grisas e uno campo a Pual e olive de Congera*” te zemljište s pripadnostima. U papinskom dokumentu iz XV. stoljeća (nastalom vjerojatno prije 1436. godine) barski nadbiskup i arhiepiskop barske crkve Sv. Petra Nikola *Mishamas* protivili su se dodjeli crkvenih beneficija svećeniku Nikoli. Da je Crkva imala posebnu ulogu u društvenome životu grada, vezanu za rad organa javne vlasti, svjedoči i arhivski zapis iz 1428./1429. godine: „*Judices jurati civitatis Antibarenensis cum minori & majori consilio ad signum æris campani in unum collecti in ecclesia S. Petri*“. Anton Milošević, „Srednjovjekovne latinske povelje i bule I i II”, *Istorijski zapisi*, III, 3-4 (1949): 194-195.; MHR IV., 313-314.; Miloš Antonović, *Grad i župa u Zetskom primorju i severnoj Albaniji u XIV i XV veku*. Beograd: Istorijski institut, 2003., 44.; *Monumenta Montenegrina*, IV, 1, prir. i predgovor napisao Vojislav D. Nikčević. Podgorica: Istorijski institut Crne Gore, 2001., 218-219, 248-249.; Kovijanić, „Barski maslinjaci XIV vijeka”, 320.; CD X, 332.; Jadranka Neralić, *Priručnik za istraživanje hrvatske povijesti u tajnom vatikanskom arhivu, od ranog srednjeg vijeka do sredine XVIII. stoljeća – Schedario Garampi*, sv. 1. Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2000., 118.; Ante Dračevac, „Dominik“, *Hrvatski biografski leksikon* (Gl. ur. Trpimir Macan), sv. 3, Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 486.; Risto Kovijanić, „Bar i Barani u katorskim spomenicima prve polovice XV vijeka”, *Istorijski zapisi*, god. XXVII, knj. XXXI, 1-2 (1974): 135.; DAD, TN, sv. 11, ff. 61v-62r.; Lenka Blehova-Čelebić, „Rimska kurija i Kotor krajem srednjeg vijeka“, *Boka*, 25, www.bibliotekaherceg-novi.org... (pogledano 13. 12. 2007.), 4.; Daniele Farlati, Jacobus Coleti, *Illyrici Sacri tomus septimus*. Venetiis: apud Sebastianum Coleti, MDCCCXVII., 87.

¹⁵¹ V.: Lukša Beritić, „Ubikacija nestalih građevinskih spomenika u Dubrovniku“, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, 10 (1956): 77-78.

¹⁵² Usp.: Ladić, „Legati kasnosrednjovjekovnih dalmatinskih oporučitelja kao izvor za proučavanje nekih oblika svakodnevnog života i materijalne kulture”, 2.

¹⁵³ Dubrovačka patricijka Same, žena Nikole *de Lucarija*, odredila je da se izradi ikona u vrijednosti dvadeset perpera (deset dukata) i da bude darovana crkvi Sv. Vlaha, dok je Tomazina, žena Andrije *de Bodaça*, ostavila šezdeset perpera (trideset dukata) za izradu ikone za istu crkvu. Dubrovačke patricijke kao naručiteljice izrade slika svakako se mogu dovesti u vezu s njihovom visokom cijenom. Samo posjedovanje takvih predmeta zahtijevalo je određeni viši kulturni standard zavještalaca. Ladić, „Legati kasnosrednjovjekovnih dalmatinskih oporučitelja kao izvor za proučavanje nekih oblika svakodnevnog života i materijalne kulture”, *Isto*, 23, 24, 27.

¹⁵⁴ DAD, TN, sv. 12, fol. 14v.

¹⁵⁵ *Isto*.

¹⁵⁶ Usp.: Janeković Römer, *Rod i Grad (Dubrovačka obitelj XIII do XV stoljeća)*, 94, 131-132.

pegni sa ben la ditta Jellussa".¹⁵⁷

Prema Dubrovačkome statutu udovičko uživanje odnosilo se na svu imovinu pokojnika, pri čemu je žena mogla imati velika ovlaštenja nad imovinom i maloljetnom djecom.¹⁵⁸ Nakon njezine smrti, kako je Jeluša odredila, trebalo je prodati kuću u kojoj je živjela kao i djelove njezinih posjeda u okolici Dubrovnika, uključujući Trstenicu, a prihodovano je trebalo podijeliti shodno njezinome kao i prema testamentu njezina sina („*li danari delle dicte possession e casa se debiano distribuir secondo lo mio testamento e lo testamento del mio fiolo, subito drie la mia morte*").¹⁵⁹ Riječ je o imovini koja je naslijeđena. Jelušin suprug *Chanus* 1393. godine oporučno je odredio „*che se venda la chasa granda in Ragusa*”, ostavljajući sinu Pjerku „*la chasa mia piçola in Ragusa*”, ali i obvezu „*che debia nutrire la mare sua e uxor mia Jelussa per tuto 'l tempo de la sua vitta e scoltarla e farli ogni debita reverencia*".¹⁶⁰ Vjerojatno je o prodaji te manje kuće u Dubrovniku bila riječ u Jelušinoj oporuci. Brinući o obiteljskoj slozi, ali svjestan mogućnosti da se njegove želje možda neće ostvariti,¹⁶¹ izričito poštovanoj supruzi, jednoj od izvršiteljica njegovoga testameta, *Chanus* je ostavio vinograde i zemlju „*in Umbla de Ragusa, che Jelussa la habia in sua podesta*”, dok je sinu ostavio posjede u Stonu i ostalu imovinu „*in Srieser*".¹⁶²

Ukoliko bi, nakon raspodjele po izjavi Jelušine posljednje volje, nešto od novca preostalo, trebalo ga je dati njezinoj kćeri Petruši, opatici benediktinskoga samostana Sv. Andrije¹⁶³ da moli za njezinu dušu i za duše njihovih preminulih.¹⁶⁴ U oporuci svojega oca Hansa iz 1393. godine *Petrussa* je navedena kao redovnica benediktinskoga samostana Sv. Bartolomeja. Tada joj je otac namijenio stotinu perpera, koje su trebali isplatiti „*Jellussa uxor mia e Piercho fiol mio*".¹⁶⁵

Jelussa je za izvršitelje oporuke odredila Nikolu „*Zuie de Poça*¹⁶⁶ e *Ser Marin Zugno de*

¹⁵⁷ Riječ je o dubrovačkome patriciju Luki Bona. DAD, sv. 8, f. 62v.

¹⁵⁸ Janeković Römer, *Rod i Grad (Dubrovačka obitelj XIII do XV stoljeća)*, 133.

¹⁵⁹ DAD, TN, sv. 12, fol. 14v.

¹⁶⁰ DAD, sv. 8, f. 62v.

¹⁶¹ Usp.: Pešorda Vardić, *U predvorju vlasti: dubrovački antunini u kasnom srednjem vijeku*, 136-137.

¹⁶² Sreser na Pelješcu. DAD, TN, sv. 12, fol. 14v; sv. 8, f. 62v.

¹⁶³ Dubrovački lokalitet *Na Andriji*, uz južni dio gradskoga zida, nazvan je po crkvi Sv. Andrije, koja se spominje 1226. godine. Uz crkvu se bilježi i ženski benediktinski samostan, koji je dijelom porušen 1428. radi pojačanja obrambenoga zida. Stara je crkva porušena i izgrađena je nova, ali je sve stradalo u potresu 1667. godine. Krešimir Regan i Branko Nadilo, „Crkveno graditeljstvo. Ranoromaničke sakralne građevine dubrovačkog područja (II.)“, *Građevinar*, 58, 3 (2006): 234.

¹⁶⁴ DAD, TN, sv. 12, fol. 14v.

¹⁶⁵ DAD, sv. 8, f. 62v.

¹⁶⁶ Nikola Đivov Poça (oko 1370. - 1455.) od 1417. do 1454. godine četrnaest puta bio je dubrovački knez. Njegov otac Ivan (Đivo) 1379. godine zapovijedao je galijom kojom je trebalo napadati nepri-

Gradi”,¹⁶⁷ navedenu opaticu Sv. Andrije kao i Margaritu – također svoju kćer - ženu „D. Antonija de Golieba”.¹⁶⁸

Ako bi joj pripala neka stvar na nekome mjestu ili bila ostavljena po nekoj oporuci, Jeluša je zaključila da želi da je opatica Sv. Andrije i kći Margarita prime i s njom postupe po vlastitomu nahodjenju.¹⁶⁹

Spomenuta Margarita, rođena oko 1370. godine, udala¹⁷⁰ se oko 1400. godine za Antuna Marinova Golieba (oko 1360. – 1431.).¹⁷¹ Ženidbena politika, vođena imovinskim stanjem, koja je strukturirala komunalna društva,¹⁷² imala je veze s gradom njezine majke. Prilikom podjele zemlje u Dubrovačkome primorju 1399. godine Antun je dobio polovinu dijela u Podimoću, a u Konavlima 1,25 dijela u oba područja: u Sandaljevom 1419. Zastolje i u Pavlovićevom 1427. Gabrile. Moguće da se njegov stric Niko Pankracijev (rođen oko 1325.) nastanio u Baru:¹⁷³ *Luchas filius Nichi de Goliebo de Antibar* i njegova sestra spominju se 1368. godine.¹⁷⁴

Barska patricijska obitelj Goliebo nadživjela je dubrovački ogranak ovoga roda.¹⁷⁵ Smrću Margarite Sasinović, po majci Baranke, udovice Antuna Golieba, oko 1434. godine, izumrli su i dubrovački *Goliebo*.¹⁷⁶

Katarina, kći Marina Bazana (1437.)

jateljske brodove u oblasti Ulcinja. Vekarić, *Vlastela grada Dubrovnika*, sv. 3, 173, 174.

¹⁶⁷ DAD, TN, sv. 12, fol. 14v. Marin Junijev Grade (oko 1370. - 1430.), oženjen oko 1405. patricijkom iz roda Gondula, osam puta vršio je dužnost dubrovačkoga kneza. Mlađi je brat Matin (Godine 1421. naveden je kao jedan od izvršitelja oporuke mljetskoga opata, Baranina don Andrije Žare.), s kojim je 1412. godine, tijekom boravka u Ugarskoj, pregovarao u ime Dubrovnika s kraljem Sigismundom Luksemburškim. Vekarić, *Vlastela grada Dubrovnika*, sv. 2, 279-280.; DAD, TN, sv. 11, ff. 61v-62r. Grade su bili posebno vezani za Bar. Prema podatku iz 1473./1475. godine kuće dubrovačkih Gradića u Baru vrijedile su 230 dukata. Bogumil Hrabak, „Privreda Bara u XIV i XV veku“, u *Srednjovjekovna istorija Crne Gore kao polje istraživanja*, 3. Podgorica: Istorijski institut RCG, 1999., 195.

¹⁶⁸ DAD, TN, sv. 12, fol. 15r.

¹⁶⁹ *Isto*. Usp.: Ladić, „O nekim oblicima brige“, 14.

¹⁷⁰ Već je navedeno istovjetno očevo zavještanje Margariti za dotu odnosno prćiju kao i njezinoj sestri („*ad altra mia filia, per nome Chatussa*”). DAD, TN, sv. 8, fol. 62r.

¹⁷¹ Vekarić, *Vlastela grada Dubrovnika*, sv. 2, 272-273.

¹⁷² Pešorda Vardić, *U predvorju vlasti: dubrovački antunini u kasnom srednjem vijeku*, 126.

¹⁷³ Trgovac *Stepo de Globo* dugovao je 1333. godine Baraninu Marcu Ruggiju, dok se *Tripe de Goliebo* spominje u Baru 1369. godine. Čuk, *Srbija i Venecija*, 223. Usp.: Mahnken, *Dubrovački patricijat u XIV veku*, 257.

¹⁷⁴ AA II, 58.

¹⁷⁵ Vekarić, *Vlastela grada Dubrovnika*, sv. 2, 273.

¹⁷⁶ *Isto*.

Barska plemkinja „*Katharina, filia Marini Bazano de Antibaro*,¹⁷⁷ *relictā quondam Marini filii olim Russini de Glavato de Ragusio*“, spominje se u dubrovačkome izvoru od 2. listopada 1403. godine.¹⁷⁸ Potječe iz roda Bazan, istaknutoga u društvenome životu Bara u razdoblju od XIV. do kraja XVII. stoljeća.

Sigurno je poslovanje Marina Bazana s uglednim Dubrovčanima utjecalo da u njihov grad uda i svoju kćer. Ženidbena politika pripadnika plemićkoga sloja bila je sračunata na sklapanje veza koje su im mogle koristiti u trgovačkim poslovima.¹⁷⁹ Također, tri Katarinina brata, koliko je poznato, *Mence*, Ivan (barski kanonik, kasniji nadbiskup) i Pavao, prebivali su i boravili u Dubrovniku ili bili povezani s tim gradom. *Don Zuane Bacanum* bilježi se 1433. godine sa svojim bratom Pavlom kao prokurator i izvršitelj oporuke pokojnoga Marina Tihoje u apelacijskome postupku koji je protiv presude barskih sudaca pokrenula udovica Jaka („*dona Jacho relictā quondam Ser Marin Tihoie, domandatore*“).¹⁸⁰ On i „*Ser Polo, fratello del ditto pre Zuane*“ bili su „*defenditori*“ u žalbenoj proceduri u Dubrovniku („*dona Jacho se appello alo Rezi-mento nostro*“) u kojoj je sporno bilo raspolaganje imovinom oporučitelja.¹⁸¹

Annali di Ragusa Nikole Ragnine (oko 1494-1582.) navode plemićki rod Glavato podrijetlom iz Epidaura, koji je u Dubrovnik doselio iz Kotora.¹⁸² Plemićki ogranak roda vjerojatno je izumro do konca prvoga desetljeća XIV. stoljeća, a ostali Glavati nisu imali taj status.¹⁸³ Rusin *de Glavato*, čija je žena umrla u godini Crne smrti, naveden je 1362. godine kao posjednik zemlje u Šumetu, a 1366. godine, prilikom podjele zemlje u Astoreji, dobio je polovinu dijela u Platu.¹⁸⁴ Oporuku je sastavio 1371. godine. Maroje *Glavat* prilikom podjele Dubrovačkoga primorja 1399. godine dobio je dio zemlje u Donjim Majkovima. Ovaj rod izumro je početkom XV. stoljeća.¹⁸⁵

¹⁷⁷ *Marinçe Bačan de Antibaro* dugovao je 18. ožujka 1368. godine Dubrovčaninu Paulu de Baraba 84 dukata. U ispravi iz 1369. godine bilježi se „*navigium ipsius Pauli in portu civitatis Antibari*“. Pavao, pripadnik roda Baraba, bio je dubrovački knez 1372. i 1374. godine. *Mence filius Marini Baccian de Antibaro* došao je u Dubrovnik 27. travnja 1416. godine (alio loco: 1419.) gdje mu je dodijeljeno građanstvo. AAI I., 127.; Čuk, „Trgovci iz zetskih gradova u Dubrovniku i srpskim zemljama u srednjem veku“, 164.; Vekarić, *Vlastela grada Dubrovnika*, sv. 2, 42.; Jovanka Mijušković, „Dodeljivanje dubrovačkog građanstva u srednjem veku“, *Glas SAN CCXLVI*, 9 (1961): 114.

¹⁷⁸ AA II, 77, 81.

¹⁷⁹ Janeković Römer, *Rod i Grad (Dubrovačka obitelj XIII do XV stoljeća)*, 141.

¹⁸⁰ DAD, *Littere e commissiones Levantis* (LClev), sv. 11, f. 162v.

¹⁸¹ „(...) *che la ditto dona Jacho a tenuto e posseduto et tiene e possiede tutti li beni del quondam suo marito Ser Marino ditto e dixè quelli voler tener e posseder* (...)“. DAD, LClev, sv. 11, f. 163r.

¹⁸² Vekarić, *Vlastela grada Dubrovnika*, sv. 2, 269.

¹⁸³ *Isto*.

¹⁸⁴ *Isto*.

¹⁸⁵ *Isto*.

Međutim, *Catarina* se ponovno udala za Grupca Račića (*Grubaç Racich*) i ponovno ostala udovica. Tako kazuje njezina oporuka sastavljena u Dubrovniku 3. svibnja 1437. godine.¹⁸⁶ Tada je „*Catharina de Bari seu de Antivari, fiola de Marin Baçani d'Antivari*“, plašeći se Božjeg suda i ne želeći da umre bez sastavljene izjave posljednje volje, zdrava tijelom i pameću odredila kako će se raspolagati njezinom imovinom.¹⁸⁷ Legat za desetinu i prvinu, kako je bilo uobičajeno, ostavila je dubrovačkoj katedrali Sv. Marije Velike. Zavještanja i sredstva iz fontika na ime dugovanja ostavlja potom svojim poznanicama: Radoslavi, sluškinji¹⁸⁸ kod vlastelina Petra Bona¹⁸⁹ deset perpera za dug kojim je bila obvezana („*per lo debito che io son tenguta pp. X.*“), Budni Pribisavovoj i Katarini, ženi „*de Ser Doymo de Spalato*“.¹⁹⁰

U oporuci „*filie Ser Marini de Baçano*“ navode se i drugi legati: dominikanskome redovniku Marku *de Ottupani* Splicićaninu trideset perpera za dva hodočašća - Sv. Marku u Veneciji i Sv. Mihajlu na Monte Garganu u Apuliji.¹⁹¹ Dok se hodočašća u Veneciju u dubrovačkim izvorima spominju iznimno, hodočašća u središte na navedenome poluotoku spominju se samo u južnim komunama istočnoga Jadrana, što ukazuje i na ekonomsku povezanost tih prostora s Apulijom.

Za svoj pogreb oporučiteljica je također odredila trideset perpera. Kako je vraćanje dugova bio temeljni dio oporuke, što je imalo moralnu, religioznu i ekonomsku pozadinu, *Catarina* navodi i da je obavezna dati „*a un Dimitrio Vechio de Antivari*“¹⁹² (don Dimitriju Starome, sinu Nikole Dobrića iz Bara)¹⁹³ novčani iznos od osamdeset dukata, koji mu je dugovao njezin brat, a kada ih dobije od brata. Sasvim je izvjesno bio u pitanju dug njezina brata Ivana, nekadašnjega barskog nadbiskupa.¹⁹⁴ Za dio

¹⁸⁶ DAD, TN, sv. 13, ff. 49r-50r.

¹⁸⁷ DAD, TN, sv. 13, f. 49r. Izuzetno, ostavlja se i legat u brašnu: „*Item a sopradeta dona Catarina lasso de farina cupelli III.*“ *Isto*. Usp.: Ladić, „Legati kasnosrednjovjekovnih dalmatinskih oporučitelja kao izvor za proučavanje nekih oblika svakodnevnog života i materijalne kulture“, 12-16.

¹⁸⁸ Legat u novčanoj svoti namijenjen služavki možda se odnosio na dug za njezino prethodno zaposlenje u Katarininomu domu kao dojilje i odgajateljice. Usp.: Ladić, „O nekim oblicima brige“, 18-21.

¹⁸⁹ Petar Bona (oko 1380. – oko 1454.), oženjen oko 1406. plemkinjom iz roda Sorgo, određen je 1437. godine za poklisara kod aragonskoga kralja kada ostavlja i oporuku. Od 1435. do 1454. godine osam puta bio je dubrovački knez. Vekarić, *Vlastela grada Dubrovnika*, sv. 2, 96.

¹⁹⁰ DAD, TN, sv. 13, f. 49r.

¹⁹¹ *Isto*.

¹⁹² *Isto*.

¹⁹³ Testament „*dom Dimitrij Veteris de Antibaro*“ sačinjen je u Dubrovniku 13. travnja 1456. g. DAD, TN, sv. 16, fol. 27v.

¹⁹⁴ U svibnju 1420. godine *Johannes Baçani*, tada barski svećenik, posudio je trideset zlatnih dukata od Firentinca *Giorgia Guçii* u Dubrovniku, u čemu je sudjelovao i *presbiter Demetri Nicole*. Iako je Firentinac već koncem iste godine potraživao navedeni iznos, očito je da kreditno-vjеровnički odnosi nisu bili riješeni ni sedamnaest godina kasnije. Radmilo Pekić, „Poslovanje italijanskog trgovca

miraza kojim je mogla raspolagati, Katarina je navela da ga ostavlja braći i sestrama, potvrđujući da je njegovala jake veze s natalnom obitelji,¹⁹⁵ da bi deset perpera ostavila za gregorijanske mise za svoju dušu.¹⁹⁶ Smatralo se da slavljenje misa u kontinuitetu od četrdeset dana, u razdoblju dok duša boravi u Čistilištu, s refleksijom na iskušavanje Isusa, omogućava njezin brži prijelaz u Raj.

Katarinin maloljetni sin *Nicola*, koji je s njom i živio, trebao je dobiti dio novca koji je muž ove Baranke ostavio kod dominikanaca, od čega se trebalo platiti i njezin pogreb i navedenome fra Marku Splićaninu.¹⁹⁷ U oporuci spominje i da sinu Nikoli ostavlja sredstva koja je isplatila rođaku *Zagni Pichchovichu*, barskome trgovcu iseljenome u Dubrovnik, za dug njezina izričito navedenoga brata („*miser Zohane Bazanovich*“).¹⁹⁸ Sljedeća oporučna ostaviteljčina odredba odnosi se na prsten koji je bio založen dumni benediktinskoga samostana „*Santo Andrea*“, koji je trebao pripasti njezinome sinu Nikoli.¹⁹⁹

Katarina je sina Nikolu odredila za nasljednika svih svojih ostalih dobara u Dubrovniku i izvan njega.²⁰⁰ Sljedećom oporučiteljčinom odredbom podsjetila je na visoku smrtnost i u mladenačkoj dobi, prisutnu u svim društvenim slojevima.²⁰¹ Ako Nikola ne bi doživio punoljetstvo ili bi umro bez potomaka, poslije njegove smrti sve je trebalo pripasti braći propovjednicima, za njezinu dušu i za duše onih kojima su odnosna dobra pripadala u Dubrovniku, s time da su bili obvezni da pošalju jednoga redovnika „*a sancto Jacomo per l'anima di quelli di chi sono y beni*“.²⁰² Indikativno je višestruko spominjanje dominikanaca u Katarininj oporuci, kojom se legatima obdaruju pripadnici jednoga od crkvenih redova koji su propagirali novi duh kršćan-

Dorda Gučija u Dubrovniku (1414-1428)“, *Istorijski časopis*, LIX (2010): 185.

¹⁹⁵ Usp.: Pešorda Vardić, *U predvorju vlasti: dubrovački antunini u kasnom srednjem vijeku*, 137.

¹⁹⁶ DAD, TN, sv. 13, f. 49r.

¹⁹⁷ *Isto*.

¹⁹⁸ *Isto*. *Joannes* (Ivan) VI. *Balzan*, izabran za barskoga nadbiskupa od barskih kanonika, potvrđen je od pape Martina V. 20. ožujka 1420., a na osamdeset florena obvezan 7. lipnja 1420. godine. Međutim, zbog neke kanonske pogreške, njegov je izbor 6. prosinca 1422. godine poništen. Usp.: Neralić, *Priručnik za istraživanje hrvatske povijesti u tajnom vatikanskom arhivu*, 121.

¹⁹⁹ DAD, TN, sv. 13, f. 49r.

²⁰⁰ DAD, TN, sv. 13, ff. 49r-50r.

²⁰¹ Visoka smrtnost djece u svim društvenim slojevima bila je jednako prisutna i u dalmatinskim gradovima. Usporedbe radi, u razdoblju od XIII. do XV. stoljeća 45% firentinske plemićke djece nije doživjelo dvadeset godina. Janeković Römer, *Rod i Grad (Dubrovačka obitelj XIII do XV stoljeća)*, 44-45.

²⁰² DAD, TN, sv. 13, f. 50r.

stva.²⁰³ Fra Martinu, Ljubisavinu sinu,²⁰⁴ redovniku sv. Dominika, ostavila je jednu crnu kapu. Oporuku je završila određivanjem izvršitelja: plemića Marina Junijeva Georgia,²⁰⁵ slavenskoga kancelara Nikše Zvijezde („*maistro Nicolo de Stella*“)²⁰⁶ kao i Katarine, „*muglier de Ser Doymo de Spallato*.“²⁰⁷

Zaključak

Razmatranjem građe iz Državnoga arhiva u Dubrovniku iz posljednja dva desetljeća XIV. i iz prve polovice XV. stoljeća - nekoliko egzemplarnih izvjava posljednje volje oporučiteljica koje su rođenjem ili podrijetlom bile Baranke - ukazuje se na konstantan i znatan segment povezanosti dva južnojadranska grada. Barani u Dubrovniku - gradu koji su posebno tijekom XIV., XV. i u drugoj polovini XVI. stoljeća doživljavali kao svoju drugu domovinu - bili su brojni. U dubrovačkim povijesnim izvorima često su bilježeni, a društveno vrlo primjetni. Međutim, njihova ukupna prisutnost u Dubrovačkoj Republici nije sustavno istražena. Otuda je analiza pojedinih aspekata odnosa ova dva grada važnija doprinoseći rasvjetljavanju ne samo povijesnih tokova na južnome dijelu Jadrana i u njegovomu zaleđu nego, uslijed nesačuvanosti barskoga arhiva, posrednim saznavanjem, povezivanjem i katalogizacijom njegovih žitelja i rekonstrukciji ukupne društvene povijesti Bara.

Dubrovački izvori najprije govore o uklopljenosti ovih Baranki u sredinu u koju su došle, najčešće udajom za imućne pripadnike građanskoga staleža; nekad za potomke

²⁰³ Usp.: Ladić, „Legati kasnosrednjovjekovnih dalmatinskih oporučitelja kao izvor za proučavanje nekih oblika svakodnevnog života i materijalne kulture“, 2.

²⁰⁴ Da je riječ o višestruko povezanim osobama, svjedoči i činjenica da *Gliubissava* dobiva nekoliko legata („(...) *tutto quello che trovera in camara et in cusina* (...)“) testamentom don Dimitrija Staroga („*don Dimitri Vechio*“) 1456. godine. DAD, TN, sv. 16, fol. 27v.

²⁰⁵ Marin Junijev Georgio (oko 1396. – 1457.), poklisar u Jedreni 1431. godine, zapovjednik dubrovačke galije 1444. godine, šest je puta bio dubrovački knez od 1440. do 1455. godine. Vekarić, *Vlastela grada Dubrovnika*, sv. 2, 254, 255.

²⁰⁶ Literatura je navodila da su Zvijezdići ogranak obitelji Lonkovića, Lonetića, potomaka Loneta Držića. Usp.: Milan Rešetar, „Nikša Zvijezdić, dubrovački srpski kancelar XV. vijeka“, *Glas Srpske Kraljevske akademije*, CLXIX, 87 (1936): 171-172. Živko (Đivo) Dersa, oko 1345-1400., izvanbračni sin Marina Valijevoga, imao je tri sina, među kojima i Leonea (Lonka), rođenoga oko 1390. godine, čija grana dobija nadimak Lonković. Leonard (Lone), oko 1305. – oko 1383., izvanbračni Valijev sin, ugledni trgovac, rodonačelnik je grane s nadimkom Lone, Lonetić. Na osnovi bilježenja Nikše Stelle (Zvijezda) 1403. godine kao *Nixa de Leone*, još je 1904. Konstantin Jireček pretpostavio da su Zvijezde ogranak Držića, na što je Irmgard Mahnken izrazila rezervu. Nikola (Nikša) Stella (Zvijezda), oko 1385. – oko 1455., sin je Matkov (Matko Zvizda sastavio je oporuku 1387. godine.), a ne Leoneov i 1403. godine bio je premlad da bi se identificirao s Nikšom Leonovim. Shodno tome, Zvijezde nisu ogranak Držića. Vekarić, *Vlastela grada Dubrovnika*, sv. 2, 224-225, 228.

²⁰⁷ DAD, TN, sv. 13, fol. 50r.

iseljenih Barana, a nekad za useljenike drugačijega etničkog podrijetla (njemačkoga ili, shodno kronikama, ugarskoga). Na osnovi izjava njihove posljednje volje evidentno je među njima bilo mlađih, oboljelih žena, čiji je bračni drug ili neki od roditelja bio još živ, ali i dugovječnih udovica. Zasnivanje obitelji i obiteljske prilike, nekoliko desetljeća prije toga čina, ogledaju se u njihovomu oporučnom raspolaganju, koje sadrži i odredbe o prokuratorima, izvršiteljima i svjedocima. Time su, nadalje, osim obiteljske strukture i rodbinskih veza, nagoviješteni i prijateljski odnosi i odnosi među susjedima, koje su razvijale oporučiteljice ili pak njihovi muževi, prvenstveno poslovnim kontaktima. Uopće, vidljivo je iseljavanje građana ovih gradova i u jednome i drugome smjeru, ponajprije slijedom gospodarskih tokova. Trgovačko i kreditno poslovanje osoba bliskih ostaviteljicama reflektira se u novčanim svotama koje se određuju za različita zavještanja, zatim u vrijednim pokretninama i luksuznim predmetima, nekretninama kojima raspolažu u Dubrovniku i Baru te njihovome neposrednom susjedstvu. Nagovještavaju ih i odredbe koje čine mogućim naknadno dobivanje neke stvari ili novčanoga iznosa, o kojima se trebaju pobrinuti izvršitelji oporuke.

Na osnovi toga se dalje, prepoznavanjem topografije, saznaje i o opsegu barskoga distrikta kao i o starosti i očuvanosti njegove toponomastike. Zbog neraspoloživosti arhivskih podataka *in situ* vrijedni su podaci koje ovi spisi sadrže i za onomastička istraživanja, historiografski leksik prezimena, čiji su nositelji, prije drugih, bili reprezentanti legitimiteta, istaknuti funkcioneri u strukturi gradske vlasti i uprave odnosno crkveni dostojanstvenici. Važne su i činjenice koje oslikavaju nekadašnje društveno svakodnevlje.

Odnosi s najbližima mogu se naslutiti i kroz oporučne odredbe o ostavljanju pojedinih legata - mužu plodouživanja imovine u gradu ženina podrijetla za njegova života, a kćeri opatici obveze izvršenja odredbi posljednje volje. S tim je u vezi bilo raspolaganje oporučiteljica bračnom i miraznom imovinom i odnos pravne tradicije društvene zajednice. Na tragu dubrovačkih običaja - prema kojima se u slučaju smrti bez djece polovina miraza vraćala oporučiteljici obitelji, bili su i barski uzusi. Lokalni običaji, koje je statutarno etablirala elita odnosno zajednice, osnaženi odredbama kanonskoga prava, osiguravali su obveznošću miraza budućnost udanih žena, ali i njihovo pravo raspolaganja jednim dijelom vlasništva takvoga podrijetla, namijenjenoga, osim djeci, živomu roditelju te braći i sestrama.

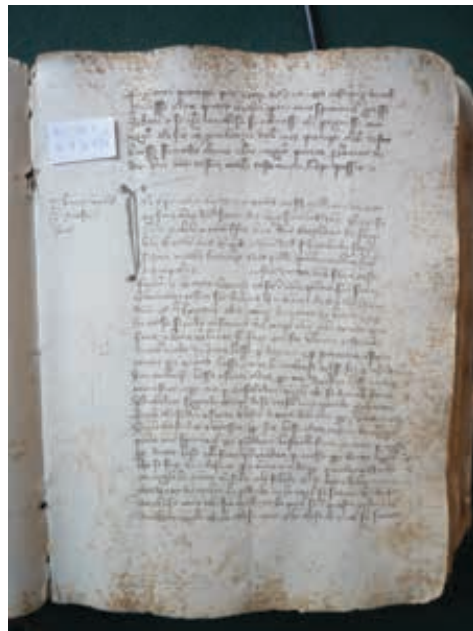
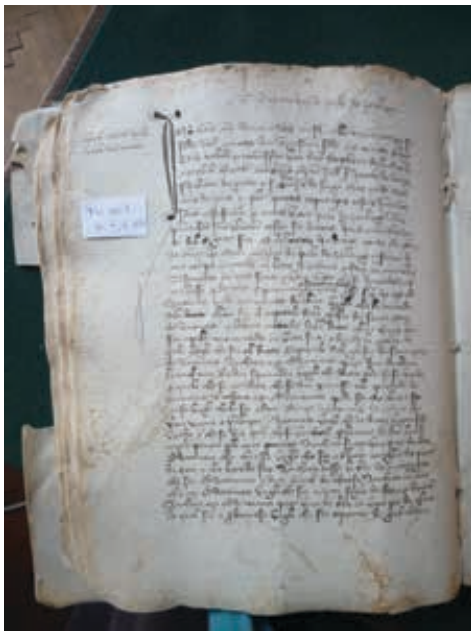
Zaokupljenost spasenjem odnosno skraćanjem boravka duše u Čistilištu obuhvaća velike dijelove izjava posljednje volje oporučiteljica otkrivajući duhovnost potaknutu

djelovanjem mendikantskih redova donoseći niz podataka o povezanosti s Crkvom odnosno konkretnim sakralnim objektima. Kada je o onima u Baru riječ, na osnovi oporuke saznaje se o njihovomu ukrašavanju, uređenju i o arhitektonskim pojedinstima. Zavještanja za dušu, kako vlastitu, tako i za duše svojih najbližih preminulih, oporučiteljice iskazuju novčanim sredstvima za mise i molitve, za odjeću za gubavce i redovnike, objedima za siromašne, drugim legatima za dobra i milosrdna djela, a zbog svega loše učinjenoga. Ističu se legati bosanskim franjevcima i dominikancima kao i zamjenska hodočašća u udaljene krajeve, poput Sv. Groba jeruzalemskoga ili Santiaga de Compostele.

Izjave posljednje volje koje rasvjetljavaju osobe oporučiteljica i njihove obitelji, sredine u kojima su ponikle i u kojima završavaju svoj životni put, oporučna raspolaganja usmjerena rođacima i prijateljima, crkvama, bratovštinama, hospitalima i duhovnicima, svjedočanstva su prijenosa različitih iskustava u matičnu komunu i doprinos intenziviranju njezina poslovnog života. Nezamjenljivo su polazište u genealoškim istraživanjima, izvor obogaćivanja spoznaja o socijalnoj ulozi žene, o obilježjima materijalne razmjene i migracijskim kretanjima, uopće o procesima toga razdoblja koji su, svojom učestalošću, zahvaćali društvo u svim njegovim komponentama.

Prilog 1.

TN, ser. 10. 1, sv. 7, ff. 58v-59r.

Testamentum quondam Mare uxoris Pale de Zauliego

In Christi nomine, amen. Anno nativitatis eiusdem millesimo trecentesimo octuagesimo secundo, indictione quinta, die vigesimo secundo mensis marcii Ragusio. Coram nobili et circumspecto viro domino Stephano de Luchari honorabili Rectore comunitatis Ragusii et jurati iudicibus Ser Jacobo de Menze, Ser Johanne de Grede et Ser Blasio de Sorgo. Nos quidem Marinus de Zova et presbiter Petrus Caputapis, testes jurati nostro sacramento testificamus quod Mare uxor Pale de Zauliego in nostra presencia fecit suum ultimum testamentum sic dicens.

In Christi nomine, amen. Anni del Signor son MIIIcLXXXII, indicione quarta, adi XVIII de maço. Io Mare muglir de Pale de Zauliego infirma de mio corpo zaçando in letto si ordino et faço lu mio ultimo testamento cum mia sana et bona mente chusi digando: In prima lasso per decima et primicia a Santa Maria Maiore grossi sei. Io aço ad Antivari pedi zinquanta de olive, voglo che la mitade dele olive sia al capitolo dela glesia de Santo Zorçi de Antivaro. Et l'altra mitade dele ditte olive voglo che sia a Pale mio marido in vita sua et driedo la morte de Pale voglo che sia al ditto Capitolo dela glesia de Santo Çorçi de Antivaro. Anchora aço ad Antivari peçe due de terreni

le qual tien Radin Spaualda voglo che ditte terre si se venda et quello che si vendera che se dia per messe alli prevedi de Antivaro. Anchora aço ad Antivaro pedi sei de olive a Spinosa, voglo che lo sia a dom Mençe nievo mio. Anchora aço una vigna a Parboçan in Antivari, voglo che la detta vigna si se venda et che se dia quel che si vendera per l'amor de Dio, l'honde meglo parera alli mei pitropi. Anchora si aço una peça de terra ad Antivaro alla Chiessa, voglo che sia a Slave muglir de patre de Zari et alu herede suo. Anchora lasso le terre de montagna che son ad Antivaro a dom Sirch de Chursi. Anchora lu orto che aço ad Antivari voglo che sia a Zata figla de Françi Drach. Anchora aço ad Antivari peça una de terra cum uno pe de olive la qual sie a Prodameso, voglo che sia a Parve de Gubalelya.

Faço mei pitropi pre Serçi de Antivari et Françi Drach. Et lasso a dom Piero Vechio pare mio spiritual grossi dodexi et se alguna chosa se trovasse che pertignesse a mi, voglo che sia in providençia deli mei pitropi che li destrubuisa secondo chomo a lor meglo parera per l'amor de Dio. Hac autem testamentum nullo testimonio rumpi possit.

Prilog 2.

DAD, TN, sv. 8, ff. 59v-60r.

Testamentum Maro filie quondam Andree Curiace

1394. die XVI octobris. Ragusii.

Hoc testamentum Maro filie quondam Andree Curiace de Antivaro publicatum fuit in iudicio coram nobiles et prudentibus domino Nalcho de Proculo tracto per tesseram loco domini Rectoris Ser Pauli de Gondulla, non volentis in hac parte sedere secundum ordinationes Ragusii et iurati iudicibus Ser Andrea de Sorgo, Ser Jacobo de Gondulla, Ser Volczo de Baballio et Ser Raphaele de Goçe, publicatum fuit una (!) cum litteris comunis Antivari recomandacionis eisdem testamenti quod testamentum dicti locumtenens Rectoris et iudices Ragusii mandaverunt registrari in Catastico testamentorum Raguseii et illud autem omneque (?) petenti secundum mores Ragusii per notarium comunis Ragusii in publicam formam redacti cuius testamenti tenor. De verbo ad verbum sequitur et est talis:

In Christi nomine, amen. Anno Nativitatis eiusdem millesimo trecentesimo septuagesimo septimo, die quintodecimo mensis maii. Presentibus Marino Çare jurato iudice et Dominico Madroceria auditori. Ego Maro filia quondam Andree Curiace cum

sana mente mea et recta locutione facio hunc ultimum meum testamentum. Item imprimis eligo meum cimiterium in cimiterio Sancti Georgii. Item per male ablatis ordino dare ypperperos sex de Chatharo. Item de ducatis centum quinquaginta quos debeo habere in Ragusio, sic ordinavit Vlacho Francisci vir meus in suo ultimo testamento de quibus ducatos quinqueginta receptos a me in dote et centum aligavit michi in elimosina, de quibus ducatis contingit receptos michi quartam partem. De qua quarta parte mia relinquo fratri meo Dominico ducatos decem et residuum de filis meis dicti Vlacho. Item residuum ducatorum do filie mee Nicolete, si dicta Nicoleta vixerit a tempore legiptime etatis. Et si dicta Nicoleta filia mea obisset ante legiptimam etatem, volo que de dictis ducatis faciat unum calicem in eclesia Sancti Georgii de ducatis octo. Item ordino de dictis ducatis quod mittant unum hominem ad Sanctum Jacobum Galicie et dent sibi pro expensis ducatos treginta. Item de dictis ducatis ordino dare matri mee ducatos viginti. Item de dictis ducatis ordino dare fuliis Belle mûte (Murte?) ducatos quindecem. Item de dictis ducatis residuum do filiis meis. Item volo partem meam mobilium et stabilium secundum consuetudinem, de qua parte mea do matri mee vineam Ciluge. Item adhuc do matri mee unam tunicam et umbrarium meum. Item ad avunculo meo, presbitero Stephano do ypperperos decem. Item volo partem meam intrate de tempore presenti et futuro. Item do Drasiçe agrum Fraxinidi, et ortum Sancte Marie. Item do Thodi Macho grossos XVIII de Chatharo. Item do Rado de Gruboe yppos. duos. Item do fraternitati Sancti Nicolai grossos XII. Item si aliquid superavit distribuatur pro missis et prandiis. Item constituo meos veros et legiptimos procuratores supra ducatos quos debeo recipere in Ragusio thesaurarios Sancte Marie de Ragusio. Item super factum ratione (?) mea quos vel quas habeo in Antibaro constituo procuratorem avunculum meum presbiterum Stephanum, et fratrum meum Dominicum et Stephanum Nicolai. Presentibus Francisco Drachi et Maroe filio Lampre de Ragusio et Vlacho de Bogoe de Ragusio. Et ego presbiter Johannes Nale canonicus maioris ecclesie Antibarensis publicus iuratus notarius Antibarensis supradictum testamentum de Catastico Francisci Comi olim dicte civitatis vicenotarii jurati prout notatum inveni. De verbo ad verbum in publicam formam redegii, sub anno Domini millesimo CCCLXXXIII, indictione II, die duodecimo mensis aprilis. Presentibus Gabrielle Baçan jurato et Petro Çare auditore et ad maiorem cautelam omnium promissorum meo solito signo signavi. Ego Gabriel Baçan juratus iudex sum testis. Eco Petrus Çare auditor sum testis.

IZVORI

Archivio di Stato di Venezia (ASV), *Notarile testamenti* (NT); busta (b.) 457, b. 578, b. 956, b. 968.

Državni arhiv u Dubrovniku (DAD): *Testamenta notariae* (TN), ser. 10. 1, sv. 7, 4; sv. 8, sv. 11, sv. 12, sv. 13, sv. 14, sv. 16.

Littere e commissiones Levantis (LClev), ser. 21.1, sv. 11.

Istorijski arhiv u Kotoru (IAK), Sudsko-notarski spisi (SN), sv. VI.

Acta Albaniae iuridica, Iosephi Valentini S. J., T. I. München: Dr. Dr. Rudolf Trofenik, 1968.

Acta et diplomata res Albaniae mediae aetatis illustrantia, Ludovicus Thallóczy – Constantinus Jireček – Emilianus Šufflay, II (1344 – 1406). Vindobonae: Typis Adolphi Holzhausen, MCMXVIII.

Annales Ragusini Anonymi item Nicolai de Ragnina: *Scriptores.*, Vol. I., digessit Speratus Nodilo, *Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium*, XIV. Zagrabiae: Academia scientiarum et artium Slavorum meridionalium, 1883.

Codex Diplomaticus, Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae – *Diplomatički zbornik Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije*, svezak X., prir. Tadija Smičiklas (Listine godina 1332-1342.). Zagreb: JAZU, 1912.

Liber Statutorum Civitatis Ragusii, compositus anno 1272. *Monumenta historico-juridica Slavorum meridionalium*, Vol. IX., V.[althasar] Bogišić et C.[onstantinus] Jireček. Zagrabiae: sumptibus Academiae scientiarum et artium Slavorum meridionalium, 1904.

Monumenta historica Ragusina, IV., prir. Josip Lučić. Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za hrvatsku povijest Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 1993.

Monumenta Montenegrina, IV, 1, prir. i predgovor napisao Vojislav D. Nikčević. Podgorica: Istorijski institut Crne Gore, 2001.

LITERATURA

- ANTONOVIĆ Miloš, *Grad i župa u Zetskom primorju i severnoj Albaniji u XIV i XV veku*. Beograd: Istorijski institut, 2003.
- BERITIĆ Lukša, „Ubikacija nestalih gradjevinskih spomenika u Dubrovniku“, Dio I, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, 10 (1956): 15-83.
- BLEHOVA – ČELEBIĆ, Lenka, „Rimska kurija i Kotor krajem srednjeg vijeka“, *Boka*, 25, www.bibliotekaherceg-novi.org... (pogledano 13. 12. 2007.): 165-182.
- BLEHOVA ČELEBIĆ, Lenka, „Vjerska slika Boke Kotorske početkom XVI. vijeka – arhivska svjedočanstva“, *Croatica Christiana periodica*, XXXI, 60 (2007): 59-74.
- BLEHOVA – ČELEBIĆ, Lenka, *Žene srednjovjekovnog Kotora*. Podgorica: CID, 2002.
- BOERIO Giuseppe, *Dizionario del dialetto veneziano*. Venezia: Seconda edizione aumentata e corretta, aggiuntovi l'indice italiano veneto; premiata tipografia di Giovanni Cecchini edit., 1856.
- BOŠKOVIĆ Đurđe, „Istraživački, arheološki i konzervatorski radovi u Starom Baru 1951-1955 godine“, *Zbornik zaštite spomenika kulture*, VI-VII (1955-56): 201-215.
- BOŠKOVIĆ Đurđe, *Stari Bar*. Beograd: Savezni institut za zaštitu spomenika kulture, 1962.
- ČORALIĆ Lovorka, „Legati hrvatskih iseljenika u Veneciji vjerskim ustanovama u domovini“, *Croatica Christiana periodica*, XVII (1993), 31: 49-128.
- ČORALIĆ Lovorka, „Tragom barskih patricija u Mlecima (kraj XIV. st. – XVI. st.)“, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, 48 (2006): 231-261.
- ĆUK Ruža, „Dubrovačka porodica Žaretić poreklom iz Bara u srednjem veku“, *Istorijski časopis*, LXVIII (2001): 53-57.
- ĆUK Ruža, *Srbija i Venecija u XIII i XIV veku*. Beograd: Istorijski institut, Prosveta, 1986.
- ĆUK Ruža, „Trgovci iz zetskih gradova u Dubrovniku i srpskim zemljama u srednjem veku“, u *Srednjovjekovna istorija Crne Gore kao polje istraživanja*, 3. Podgorica: Istorijski institut Republike Crne Gore, 1999: 153-166.
- DRAČEVAC Ante, „Dominik“, *Hrvatski biografski leksikon* (Gl. ur. Trpimir Macan), sv. 3, Zagreb: Leksikografski zavod »Miroslav Krleža«, 1993.: 486.
- FARLATI Daniele, COLETI Jacobus, *Illyrici Sacri* tomus septimus. Venetiis: apud Sebastianum Coleti, MDCCCXVII.
- FISKOVIĆ Cvito, *Naši graditelji i kipari: XV. i XVI. stoljeća u Dubrovniku*. Zagreb: Matica hrvatska, 1947.
- HEYER VON ROSENFELD, Carl Georg Friedrich, *Wappenbuch Der Adel des*

- Königreichs Dalmatien*. Nürnberg: Verlag von Bauer und Raspe. (Emil Küster.), 1873.
- HRABAK Bogumil, „Privreda Bara u XIV i XV veku“, u *Srednjovjekovna istorija Crne Gore kao polje istraživanja*, 3. Podgorica: Istorijski institut RCG, 1999., 167-197.
- JANEKOVIĆ RÖMER Zdenka, *Rod i Grad (Dubrovačka obitelj XIII do XV stoljeća)*, Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku, Zavod za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 1994.
- JEČMENICA Dejan, „Dva pisma kralja Stefana Tvrtka I o dugu srebreničkog carinika Dragoja Benvenutića“, u *Grada o prošlosti Bosne*, 2. Banja Luka: Akademija nauka i umjetnosti Republike Srpske, 2009, 53-62.
- JIREČEK Constantin, „Die Romanen in den Städten Dalmatiens während des Mittelalters“, *Denkschriften der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften: Philosophisch-historische Klasse*, XLIX, II., I. (1904): 1-80.
- JIREČEK Konstantin, *Romani u gradovima Dalmacije tokom srednjega veka*, Zbornik Konstantina Jirečeka, II. Beograd: Posebna izdanja SANU, knj. CCCVI, Odeljenje društvenih nauka, 42, 1962.
- KARBIĆ Marija i LADIĆ Zoran, „Oporuke stanovnika grada Trogira u arhivu HAZU“, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, 43 (2001): 161-254.
- KORAĆ Vojislav, „Arhitektura“, u: *Istorija Crne Gore* 2, t. 1. Titograd: Redakcija za istoriju Crne Gore (Pred. Milinko Đurović), 1970., 117-200.
- KOVIJANIĆ Risto, „Bar i Barani u kotorskim spomenicima XIV vijeka“, *Istorijski zapisi*, god. XXVI, knj. XXX, 3-4 (1973): 219-232.
- KOVIJANIĆ Risto, „Bar i Barani u kotorskim spomenicima prve polovice XV vijeka“, *Istorijski zapisi*, god. XXVII, knj. XXXI, 1-2 (1974): 123-140.
- KOVIJANIĆ Risto, „Barski maslinjaci XIV vijeka“, *Istoriski zapisi*, god. XI, knj. XIV, 1-2 (1958): 319-321.
- LADIĆ Zoran, „Legati kasnosrednjovjekovnih dalmatinskih oporučitelja kao izvor za proučavanje nekih oblika svakodnevnog života i materijalne kulture“, *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti* 21 (2003): 1-28.
- LADIĆ Zoran, „O nekim oblicima brige za siromašne i marginalne pojedince i grupe u dalmatinskim komunama u kasnom srednjem vijeku“, *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti* 20 (2002): 1-25.

- LADIĆ Zoran, „Oporučni legati pro anima i ad pias causas u europskoj historiografiji. Usporedba s oporukama dalmatinskih komuna”, *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti* 17 (2000): 17-29.
- LEVI, Cesare Avgvsto, *Venezia e il Montenegro - Giorgio Czernovich - Antivari 1443-1494 - Stefano Mali il finto Czar e gli ultimi conati della Repubblica*, Venezia: a cura dell'autore. Prem. Stab. tipo-litografico Fralelli Visentini, 1896.
- LIEPOPILI Ante, „Slavensko bogoslužje u Dubrovniku“, *Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti*. Razredi filologičko-historički i filozofičko-juridički 96 (1919): 30-58
- LUPIS B. Vinicije, „Iz prošlosti srednjovjekovnog zlatarstva u Baru“, u: *Hrvatsko-crnogorski dodiri / crnogorsko-hrvatski dodiri: identitet povijesne i kulturne baštine Crnogorskog primorja* (ur. Lovorka Čoralić). Zagreb: Hrvatski institut za povijest, Matica hrvatska, 2009.: 733-747.
- LUPIS B. Vinicije, „Pohodjenje crkava koje su u Kotoru od Bratstva sv. Križa, i prvom Svetomu Križu“, u: *Baštinske teme Boke kotorske*. Dubrovnik – Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Područni centar Dubrovnik – Izdavačka kuća Gospa od Škrpjela, Perast, 2013., 265-310.
- MAHNKEN Irmgard, *Dubrovački patricijat u XIV veku*, I. Beograd: Srpska akademijska nauka i umetnosti, posebna izdanja, 340, 1960.
- MAKSIMOVIĆ Jovanka, „Skulptura“, u: *Istorija Crne Gore* 2, t. 1. Titograd: Redakcija za istoriju Crne Gore (Pred. Milinko Đurović), 1970., 201-222.
- MARKOVIĆ Ivan, *Dukljansko-barska metropolija*. Zagreb: tisak Antuna Scholza, 1902.
- MARKOVIĆ Savo, „Izvještaj potestata Andrije Capella o građanskim nemirima u Baru 1512. godine”, *Istorijski zapisi*, LXXII, 1-2 (1999): 183-190.
- MARKOVIĆ Savo, „Liber fraternitatis divi Nicolai marinariorum de Catharo. Statut bratovštine svetog Nikole mornara u Kotoru iz 1463. sa alegatima do 1807. godine. Fototipsko izdanje sa prepisima, prevodima i registima. Kotor, Bokeljska mornarica, 256 str. Miloš Milošević, Jelena Antović (priređivači)“, *Acta Histriae* 17, 4 (2009): 787-791.
- MARKOVIĆ Savo, „Notarijati medievalnih komuna Crnogorskog primorja (odrazi antičkog nasljeđa, autonomnosti urbaniteta i humanističkog univerzalizma)“, *Acta Histriae* 18, 4 (2010): 823-846.
- MEDINI Milorad, *Starine dubrovačke*. Dubrovnik: Štamparija „Jadran“, 1935.

- MIJUŠKOVIĆ Jovanka, „Dodeljivanje dubrovačkog građanstva u srednjem veku“, *Glas SAN CCXLVI*, 9 (1961): 89-127.
- MILOŠEVIĆ Anton, „Srednjovjekovne latinske povelje i bule I i II“, *Istoriski zapisi*, III, 3-4 (1949): 183-200.
- NERALIĆ Jadranka, *Priručnik za istraživanje hrvatske povijesti u tajnom vatikanskom arhivu, od ranog srednjeg vijeka do sredine XVIII. stoljeća – Schedario Garampi*, sv. 1. Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2000.
- ORIOLO Luicano, *Le confraternite medievali e il problema della povertà, Lo statuto della compagnia di Santa Maria Vergine di San Zenobio di Firenze nel secolo XIV*. Roma: Edizioni di storia e letteratura, Pubblicato con il contributo dell'«Associazione Don Giuseppe de Luca», 1984.
- PANDŽIĆ Bazilije, „Prvi Izvještaj Andrije Zmajevića o Barskoj nadbiskupiji“, *Radovi Hrvatskoga Povijesnog Instituta u Rimu*, sv. 3-4. (1971): 223-241.
- PEKIĆ Radmilo, „Poslovanje italijanskog trgovca Đorđa Gučija u Dubrovniku (1414-1428)“, *Istorijski časopis LIX* (2010): 177-196.
- PEŠORDA VARDIĆ, Zrinka, *U predvorju vlasti: dubrovački antunini u kasnom srednjem vijeku*, Zagreb – Dubrovnik: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku, Hrvatski institut za povijest, 2012.
- POPIĆ Tomislav, „Zadarske mirazne parnice iz druge polovice 14. stoljeća“, *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti* 30 (2012): 57-85.
- RAVANČIĆ Gordan, *Crna smrt 1348.-1349. u Dubrovniku. Srednjovjekovni grad i doživljaj epidemije*, Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet (doktorska disertacija), 2006.
- RAVANČIĆ Gordan, „Oporuke, oporučitelji i primatelji oporučnih legata u Dubrovniku s kraja trinaestoga i u prvoj polovici četrnaestoga stoljeća“, *Povijesni prilozi* 40 (2011): 97-120.
- REGAN Krešimir i NADILO Branko, „Crkveno graditeljstvo. Ranoromaničke sakralne građevine dubrovačkog područja (II.)“, *Građevinar* 58, 3 (2006): 231-242.
- REŠETAR Milan, „Nikša Zvijezdić, dubrovački srpski kancelar XV. vijeka“, *Glas Srpske Kraljevske akademije*, CLXIX, 87 (1936): 169-209.
- ROVINSKI, Pavel Apolonovič, *Crna Gora u prošlosti i sadašnjosti*, IV. Cetinje - Sr. Karlovci, Novi Sad: Izdavački centar „Cetinje, Centralna narodna biblioteka „Đurđe Crnojević“ - Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, 1994.

- SCHMITT, Oliver Jens, *Das venezianische Albanien (1392-1479)*. München: Südstad-Institut, R. Oldenbourg Verlag, 2001.
- SKOK Petar, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, I. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1971.; pretisak: JAZU, ČGP Delo, OOUR Globus, Izdavačka djelatnost – Zagreb, 1988.
- SKOK Petar, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, III. Zagreb: JAZU, 1973.; pretisak: JAZU, ČGP Delo, OOUR Globus, Izdavačka djelatnost – Zagreb, 1988.
- STIPIŠIĆ Jakov, „Regesta pergamena iz zbirke obitelji Fanfogna Garagnin u muzeju grada Trogira (Dio prvi – Isprave XIII., XIV. i XV. stoljeća)”, *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti* 20 (2002): 289-321.
- STROHAL Ivan, *Pravna povijest dalmatinskih gradova*. Dio I. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1913.
- ŠUFFLAY Milan, *Die Kirchengestände in vortürkischen Albanien*. Budapest: Kön. Ung. Universitätsdruckerei., 1916.
- ŠUFFLAY Milan, „Povijest sjevernih Arbanasa“, *Arhiv za arbanasku starinu, jezik i etnologiju*, knjiga II (1924), (1925): 193-242.
- ŠUFFLAY Milan, *Städte und Burgen Albaniens, hauptsächlich während des Mittelalters*. Wien und Leipzig: Akademie der Wissenschaften in Wien, Hölder – Pichler – Tempsky A.-G., 1924.
- VEKARIĆ Nenad, *Vlastela grada Dubrovnika*, Svezak 2, *Vlasteoski rodovi (A – L)*, Zagreb – Dubrovnik: Zagreb – Dubrovnik: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku, 2012.
- VEKARIĆ Nenad, *Vlastela grada Dubrovnika*, Svezak 3, *Vlasteoski rodovi (M – Z)*. Zagreb – Dubrovnik: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku, 2012.
- VOJE Ignacij, „Bosenski svinec v kreditni trgovini srednjeveškega Dubrovnika“, *Zgodovinski časopis* XXXII, 1-2 (1978): 37-51.
- VOJNOVIĆ Kosta, *Bratovštine i obrtne korporacije u Republici Dubrovačkoj, od konca XIII. do konca XVIII. vijeka*, Monumenta historico-juridica Slavorum meridionalium, VII, I; Zagreb: Jugoslav. akademija znanosti i umjetnosti, 1899.

Women from Bar in Dubrovnik: native commune in the declarations of their last wills (14-15. centuries)

Savo Marković
Barska plovidba
Obala 13. jula bb
85000 Bar
Montenegro
E-mail: markovics@t-com.me

Summary

The research is based on the analysis of the unpublished sources from the State Archives in Dubrovnik, the materials dating back from the last two decades of the 14. century and the first half of the 15. century. Several exemplary declarations of the last wills of the testatrices born in Bar or originating from that town are showing the significant segment of connections of the two communes of the Southern East Adriatic coast. Citizens of Bar as denizens of Dubrovnik - which they, especially during the fourteenth, the fifteenth and the second half of the sixteenth century regarded as their second homeland – were numerous – and in archival sources of Dubrovnik often recorded. Hence, the analysis of particular aspect of relation of these two communes is more important, contributing to the clarification not only of the historic streamlines on the part of Adriatic coastland, but, because of lack of archival sources from Bar, to the reconstruction of entire social history of that town.

The archival sources of Dubrovnik primarily reveal the facts on integration of related women from Bar in the environment in which they arrived, mostly marrying the well-heeled members of the class of citizens. Founding of the family and later familial occasions are reflected in their testametary disposals. Commercial activity, credit transactions of the spouses or persons that were close to testatrices can be presumed according the amounts of money they determined for certain bequests, valuable movables and objects of luxury, as well as the real estate, with which they disposed in Dubrovnik, Bar and the relating surroundings. On basis of such a data, furthermore, discerning the topography of the patrimony, can be reconstructed the district of Bar, and also recognized the antiquity and perseverance of its toponymy. The facts that those documents contain are of particular worth for the onomastic research, for the lexical history of the lineage surnames of which the bearers were mostly the nobles,

distinctive functionaries in the structure of the town's regimen and administration, as well as the ecclesiastical dignitaries.

The relations with the closest family members and with the relatives are significantly defined through hereditary legating and the testatrices' disposals with the marital and dowry property. The relation of legal traditions of two communes can be ascertained on a trace of Dubrovnik's usage, according to which in case of a defunct wife without a children the half of a dowry have to be returned to her ancestral family. Preoccupation with the salvation of the soul embraces significant parts of considered last wills, bringing the series of facts on bond with the Church. Distinguished are the donations to franciscans of Bosnia, to dominicans, and for pilgrimages to the distant locations, such are St. Sepulchre of Jerusalem and Santiago de Compostela.

The discussed declarations of the last wills enlight the persons of testatrices, their heirs and families, the environments they originated in and are accomplishing their lives. Considered testamentary disposals - that are also directed to the appointed executors, relatives, friends and neighbours, to the churches, fraternities, hospitals and priests - are witnessing the transfer of different experiences in a native commune and are the contribution to intensification of its business life. Documents like these are irreplaceable starting point for genealogical research, the source of enrichment of knowledge on social role of the woman, on characteristics of material interchange and migration directions - generally, about the processes of that time, which, with their frequency, were overtaking the society in all of its components.

Keywords: testament, bequest, dowry, Dubrovnik, Bar, social history